

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Osallisuus aikuisten avoimessa ryhmätoiminnassa

Laura Karttunen ja Suvi Tahvanainen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

4/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Laura Karttunen ja Suvi Tahvanainen	Sivumäärä 54 ja 10 liitesivua
Työn nimi Osallisuus aikuisten avoimessa ryhmätoiminnassa	
Ohjaava(t) opettaja(t) Nina-Elise Koivumäki	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, Anne Pyykkönen	
Tiivistelmä <p>Laadullisen opinnäytetyömme tavoitteena oli tutkia osallisuutta ja osallistumista, sekä niiden merkityksiä Joensuun Kansalaistalon avoimessa kädentaitoryhmässä. Opinnäytetyön tilaaja oli Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n oSallisuushanke Salli, jonka yhtenä päätavoitteena on heikossa asemassa olevien ihmisten osallisuuden lisääminen. Opinnäytetyön keskeisinä tutkimuskohteina olivat osallisuus ryhmässä, sen näkyminen ja kokeminen sekä ryhmän merkitykset osallistujille. Selvitimme myös osallistumisen motiiveja ja tutkimme osallistujien rooleja ryhmässä osallisuuden toteutumisen kannalta. Koska yksilön subjektiivisuus ja oma ääni ovat osallisuuden tärkeitä lähtökohtia, oli tavoitteenamme tutkia osallisuutta osallistujalähtöisesti, tuoden esille osallistujien omat kokemukset.</p> <p>Keräsimme tutkimusaineiston toimimalla kädentaitoryhmän ohjaajina tammi – maaliskuussa 2012 ja havainnoimalla ryhmää ohjauksen lomassa. Havainnoinnin tueksi kehitimme toiminnallisia tiedonkeruumenetelmiä, joiden avulla täydensimme ja arvioimme havainnoimalla saatuja tietoja. Toiminnallisia tiedonkeruita toteutimme kädentaitoryhmässä yhteensä viisi ja niihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Etenimme aineistolähtöisesti ja tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimusprosessin aikana.</p> <p>Osallisuuden teema on ajankohtainen ja sillä on keskeinen rooli yhteisöpedagogin ammattiosaamisessa. Opinnäytetyön myötä saatiin tietoa aikuisten matalan kynnyksen avoimen ryhmätoiminnan kautta syntyvästä osallisuudesta. Kansalaistalo toimintaympäristönä tarjosi mahdollisuuden tarkastella osallisuutta huono-osaisuuden näkökulmasta, jolloin se voi näyttäytyä hyvin pieninäkin asioina. Näkyvästi merkitykselliseksi osallisuuskokemuksiksi nousivat ryhmässä syntyvä sosiaalinen vuorovaikutus ja vapaus osallistua itselle sopivimmilla tavoilla. Osallistujien tarve tuelle ja rohkaisulle nosti esiin myös osallistamisen ja mahdollistamisen tärkeyden osana ohjaajan tehtävää matalan kynnyksen toiminnassa.</p> <p>Saadut tiedot aikuisten osallisuuskokemuksista ovat mielenkiintoisia, koska aikuisten osallisuutta on tutkittu huomattavasti lasten ja nuorten osallisuutta vähemmän. Yhteisöpedagogin opinnoissa painotetaan erityisesti nuorisotyön osaamista, mutta ammatillinen kenttä on paljon laajempi. Tieto ja osaaminen myös muiden ikäryhmien kanssa toimiessa ovat tarpeellisia. Vaikka keräsimme aineistoa opinnäytetyöhön vain yhdestä ryhmästä, uskomme tulosten pätevän myös muihin vastaavanlaisiin toimintoihin ja niitä voi soveltaa esimerkiksi muuta matalan kynnyksen ryhmätoimintaa suunniteltaessa. Samoin opinnäytetyötä varten kehittämiämme toiminnallisia tiedonkeruumenetelmiä voi soveltaa myös muissa ryhmissä osallisuuden ja toiminnan merkitysten selvittämisessä.</p>	
Asiasanat osallisuus, osallistuminen, ryhmätoiminta, huono-osaisuus, aikuiset	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Civic Activity and Youth Work

ABSTRACT

Author Laura Karttunen and Suvi Tahvanainen	Number of Pages 54, appendixes 10
Title Inclusion in adults' open group activities	
Supervisor(s) Nina-Elise Koivumäki	
Subscriber and/or Mentor Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, Anne Pyykkönen	
Abstract <p>The aim of our thesis was to explore inclusion and involvement. We looked for the meaning of these concepts in an open group in The Community Resource Center of Joensuu. The order for the thesis came from Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry's project called oSallisuushanke Salli. One of the main aims of the project is to increase the inclusion of the people who are somehow underprivileged in their life. The central interest in this thesis was inclusion in a group: what it means, how it is manifested and how it is experienced by the participants. We also explored the motives for participation and the roles that the group activities enable. We wanted to find answers to our questions from the participants and give a voice to their experiences of inclusion and involvement.</p> <p>We gathered our research material as a part of an open handicraft group. We instructed the group in the beginning of 2012 and observed the group at the same time. To make sure our observations were correct we also developed and used functional methods to gather information. We had functional methods of five different kinds where participation was optional. These methods helped us to evaluate inclusion and involvement in the group.</p> <p>Inclusion is a fairly topical issue at the moment and it has an essential role in community educators' professional know-how. This thesis provided information on inclusion in open group activities directed to adults. The Community Resource Center of Joensuu provides different kinds of accessible activities. It offered us an operational environment where it was possible to explore inclusion from underprivileged people's point of view. In these surroundings, inclusion was made out of small things. The most important experiences of inclusion were in connection with social interaction and freedom to participate in the most suited ways for the participant. The results revealed that also encouragement and support from the instructor have an important role in experiencing inclusion in a group.</p> <p>The community educator's studies emphasize youth work know-how but the professional field is much wider and skills for working with different age groups are needed. The results about adults' inclusion were interesting because former research of inclusion is mainly related to children and youngsters. Even though the material was collected from just one group, we believe that the results are valid on many accessible group activities. The results can be applied in the planning and execution of group activities. Also the functional methods used in our thesis can be applied in other groups for exploring inclusion and involvement.</p>	
Keywords Inclusion, involvement, group activities, underprivileged, adults	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ	6
2.1 Joensuun Kansalaistalo	6
2.2 oSallisuushanke Salli	7
2.3 Silta-hanke	8
2.4 Kädentaitoryhmä	8
3 RYHMÄTOIMINTA OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA	10
3.1 Ryhmätoiminta	10
3.2 Osallistuminen ja osallisuus	11
3.3 Huono-osaisuus ja osattomuus	13
3.4 Sosiaaliset verkostot osana hyvinvointia	14
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	15
4.1 Havainnointi	17
4.2 Toiminnalliset tiedonkeruumenetelmät	19
4.3 Aineiston käsittely	21
4.3.1 Eettisyys	22
4.3.2 Luotettavuus	24
4.3.3 Haasteet	26
5 OSALLISUUSKOKEMUKSIA JA -HAVAINTOJA KÄDENTAITORYHMÄSTÄ	28
5.1 Kädentaitoryhmään osallistumisen motiivit	28
5.2 Aikuisten osallisuuskokemukset kädentaitoryhmässä	33
5.3 Osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuudet kädentaitoryhmässä	37
5.4 Roolit kädentaitoryhmässä	40
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	44
7 LOPUKSI	49
LÄHTEET	51
LIITTEET	55
LIITE 1: Lausealoitukset	55
LIITE 2: Kädentaitomainos	56
LIITE 3: Roolilaatikko	57
LIITE 4: Osallisuusmäärittelyt	59
LIITE 5: Väitteet	60
LIITE 6: Tulokset pähkinänkuoressa	61
LIITE 7: Tilaajan kommentit työn hyödynnettävyydestä	64

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on tehty Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n oSallisuushanke Sallille. Laadullisen opinnäytetyömme aiheena oli tutkia osallisuutta ja osallistumisen merkityksiä Joensuun Kansalaistalon avoimessa kädentaitoryhmässä, jota ohjasimme vuoden 2012 alussa. Etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiin aineistolähtöisesti havainnoimalla kädentaitoryhmän osallistujia ja toteuttamalla yhteensä viisi toiminnallista tiedonkeruuta ryhmässä. Kansalaistalo ja oSallisuushanke Salli olivat meille tuttuja jo projektiopintojen suorittamisympäristönä.

Oli mielenkiintoista tutkia ryhmän merkitystä ja osallisuuden kokemuksia juuri aikuisten avoimesta ryhmätoiminnasta käsin, sillä etenkin osallisuutta on tutkittu huomattavasti enemmän lasten ja nuorten näkökulmasta. Aikuisten osallisuudesta kertovien tutkimusten vähyyttä teki opinnäytetyöstämme tärkeän myös ammattialallemme. Opinnäytetyömme on kuvaus yhden matalan kynnyksen avoimen ryhmän merkityksellisyydestä ja osallisuudesta. Toivomme sen kautta saatavan tiedon kuitenkin olevan hyödyllistä myös muiden vastaavien ryhmien kanssa toimiessa ja viestivän tämän kaltaisen toiminnan tarpeellisuudesta.

Tutkimuskysymyksemme opinnäytetyössä olivat:

- Miksi kädentaitoryhmään osallistutaan ja mitä merkityksiä toiminnalla osallistujille on?
- Miten osallisuus koetaan kädentaitoryhmässä?
- Miten osallisuus näkyy kädentaitoryhmässä?
- Millaisia aktiivisuutta ja osallisuutta tukevia rooleja kädentaitoryhmässä on?

Osallisuus on käsitteenä laaja ja sen alle mahtuu monenlaisia määrittelyjä. Osallisuus on myös erilaista eri ihmisillä: eri yksilöiden ja ryhmien välillä osallisuuden määrässä ja näkyvyydessä voi olla paljonkin eroa. Meidän tutkimuksessamme oman leimansa antoi toimintaympäristö. Joensuun Kansalaistalo on avoin kaikille, mutta valtaosa kävijöistä kuuluu yhteen tai useampaan huono-osaisena pidettyyn ihmisryh-

mään. Kansalaistalolla ryhmän avoimuus ja toiminnan vapaaehtoisuus tarjosivat hyvät lähtökohdat tutkimukselle.

Mona Särkelän (2009) tutkimuksen perusteella huono-osaisten on vaikeampaa olla osallisia kuin valtaväestön, sillä osallisuuden ongelmat koskevat monia elämän alueita. Ongelmat voivat näkyä niin omaa elämää koskevassa päätöksenteossa, sosiaalisissa verkostoissa, lähiyhteisön toimintaan osallistumisessa kuin yhteiskunnallisessa osallisuudessakin. Huono-osaisten olisi kuitenkin tarjottava aktiivisen toimijan rooleja. (Särkelä 2009, 75.) Huono-osaisten osallisuuden edistämiseksi on huomioitava ihmisten omat lähtökohdat. Tällöin ei pidä pyrkiä säästöihin vastuuttamalla ihmisiä, vaan tarkoituksena on tukea heidän voimavarojensa kehittymistä ja riittämistä. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2010, 2 – 3.) Osallisuudesta puhutaan nykyään yhä lisääntyvässä määrin. Opinnäytetyössämme pääsimme siis tarttumaan ajankohtaiseen ja ammattialalle tärkeään aiheeseen, jossa riittää mielenkiintoista tutkimista vielä pitkälle tulevaisuuteen.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Joensuun Kansalaistalo

Joensuun Kansalaistalo on kaikille avoin matalan kynnyksen kohtaamispaikka. Sen tavoitteita ovat sosiaalisen tasa-arvon edistäminen, osallisuuden, välittämisen, kohtaamisen ja kunnostautumisen kulttuurin mahdollistaminen ja tietoyhteiskunnan tuominen kaikkien ulottuville. Kansalaistalolla pyritään myös tukemaan ja kehittämään vapaaehtoisuutta ja järjestöjen toimintaa esimerkiksi tarjoamalla tiloja eri järjestöjen ja ryhmien käyttöön. (Kansalaistalo 2012.) Kansalaistalon ylläpitäjätahoja ovat Soroppi ry, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry ja SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry. Raha-automaattiyhdistys, Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto, Joensuun kaupunki ja Kontiolahden kunta rahoittavat Kansalaistalon toimintoja. (Pieviläinen & Pyykkönen 2012.)

Kansalaistalolla käy päivittäin ihmisiä, joiden taustat ovat hyvin erilaisia. Monia kävijöitä yhdistää kuitenkin jonkinasteisen huono-osaisuuden kokeminen omassa elämässä. Huono-osaisuus tai osattomuus voi esiintyä eri elämänalueilla, kuten pitkäaikaistyöttömyytenä, toimeentulovaikeuksina, sosiaalisten verkostojen puutteena tai päihteiden käyttönä. Monesti se myös kattaa useampia näistä alueista. Kansalaistalon kaltaiset kohtaamispaikat jo itsessään lisäävät marginaalissa elävien ihmisten mahdollisuuksia tuen löytämiseen, tasa-arvoiseen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Tämän lisäksi Kansalaistalo tarjoaa toimijoilleen hedelmällisen ympäristön erilaisten heikommassa asemassa oleville ihmisille kohdennettujen toimintojen ja hankkeiden toteuttamiseen. Yhteiskunnan laitamille jääneitä ihmisiä voi usein olla vaikea tavoittaa ja saada lähtemään mukaan toimintoihin. Kun toiminnot tuodaan paikkaan, jossa ihmiset muutoinkin liikkuvat, heidät saa helpommin kiinnostumaan ja osallistumaan.

2.2 oSallisuushanke Salli

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry on vuonna 1938 perustettu maakunnallinen sosiaali- ja terveystoimintainen vaikuttaja, kehittäjä ja keskustelun herättäjä. Yhdistyksen toiminnan tavoitteena on kehittää alueellista sosiaali- ja terveystoimintaa, järjestöjen toiminta- ja työllistämismahdollisuuksia sekä kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys hallinnoi vuosina 2011 – 2014 toteutettavaa oSallisuushanke Sallia. Hankkeen päämääränä on lisätä heikossa asemassa olevien ihmisten osallisuutta sekä kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä hyvinvointia tukevien palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Hanke saa rahoituksensa Raha-automaattiyhdistykseltä. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2012.) Sallin kohderyhminä ovat erityisesti päihteiden käyttäjät, maahanmuuttajat, toimeentulotuen saajat ja muuten heikommassa asemassa olevat ihmiset. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2011.)

Itä- ja Keski-Suomessa haasteina ovat ikääntyvä väestö, korkea sairastavuus, pientuloisuus ja korkea työttömyys. Näillä alueilla on tärkeää kehittää uudenlaisia osallistumisen mahdollisuuksia, jotta myös huono-osaisten ihmisten mielipiteet otettaisiin huomioon ja jotta heidän aktiivista kansalaisuuttaan tuettaisiin. Voimavarojen tukemi-

sen kautta ihmiset voivat vaikuttaa omassa elämässään tärkeisiin asioihin ja heidän toimijuutensa vahvistuu. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2010, 2.) oSallisuushanke Sallin tarkoituksena on muun muassa kokeilla ja kehittää kohderyhmien tarpeita vastaavia osallistumisen muotoja ja keinoja saada heidän äänensä kuuluviin erityisesti matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa. Sallilla on erilaisia osallisuuden toimintamalleja ja -tapoja kehitteviä pilotteja Pohjois-Karjalassa, Pohjois- ja Etelä-Savossa sekä Keski-Suomessa. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2011.)

2.3 Silta-hanke

Soroppi ry:n Silta-hanke rahoittaa kädentaitoryhmän toimintaa yhdessä oSallisuushanke Sallin kanssa. Silta-hankkeen toiminta-aika on vuosina 2011 – 2013 ja sen tavoitteena on kaventaa sosiaali- ja terveyseroja kompensoimalla hyvinvointipuutoksia, edistää ihmisten subjektivoitumista omassa elämässään ja tarvittaessa ohjata ihmisiä eteenpäin muihin palveluihin. Silta-hankkeen toiminta on jalkautuvaa sosiaali-, mielenterveys- ja päihdetyötä, jonka toimintamenetelmät painottuvat matalan kynnyksen yksilökohtaiseen työhön ja erilaisiin ryhmätoimintoihin. (Kansalaistalo 2012.) Silta-hanke järjestää tavoitteellisia toimintoja, joissa päämääränä on osallistujien hyvinvoinnin lisääminen. Tähän pyritään mahdollistamalla toiminnan kautta osallisuuden, kuulluksi ja arvostetuksi tulemisen kokemusten sekä sosiaalisten verkostojen syntyminen. (Soroppi ry 2011, 1, 4.) Myös kädentaitoryhmän toiminta on tavoitteellista toimintaa, jossa mahdollistamisella on tärkeä merkitys.

2.4 Kädentaitoryhmä

Kädentaitoryhmä on toiminut Kansalaistalolla syksystä 2011 alkaen. Ryhmän toiminnassa on alusta asti ollut mukana Silta-hankkeen työntekijä Katja Hämäläinen-Puhakka. Hämäläinen-Puhakan työ on jalkautuvaa sosiaalista mielenterveys- ja päihdetyötä, jossa toimitaan ihmisten ehdoilla. Hänen työnsä on sekä ryhmiin että yksilöihin kohdistuvaa ja toiminnan tarpeet nousevat ihmisten aloitteista. Kädentaitoryhmän tavoitteet ja toiminta asettuvat Kansalaistalon tavoitteisiin, joita ovat muun

muassa osallisuus, kohtaaminen, etiikka ja tasa-vertaisuus. (Hämäläinen-Puhakka 2011.)

Hämäläinen-Puhakan mukaan toiminta lähti alusta alkaen liikkeelle vilkkaasti ja suurin osa osallistujista on Kansalaistalon vakiokävijöitä. Ryhmään osallistuu myös ihmisiä, jotka eivät Kansalaistalolla muuten käy. Toimintaan osallistujat ovat pääasiassa naisia. Miehet eivät yleensä osallistu tekemiseen, vaan he tulevat vain juttelemaan. Noin kymmenen osallistujaa on paikalla melkein joka kerta ja tämän lisäksi noin kymmenen käy silloin tällöin aiheen kiinnostavuuden mukaan. Hämäläinen-Puhakka kuvaili osallistujia pääasiassa puheliaksi. Suurelle osalle osallistujista vaikuttaisi olevan tärkeämpää puhuminen kuin tekeminen, mutta osalle myös kädentaitojen oppiminen voi olla ensiarvoisen tärkeää. Hämäläinen-Puhakan mukaan ryhmässä esille ovat nousseet ykkösasioina puhuminen, ihmisten ilmoilla oleminen, oman elämän pohdinta, vertaistuki, sairaskertomukset, toiminnan piirin laajentuminen sekä ennakkoluulojen kariseminen. Ryhmässä on myös tavattu entisiä tuttuja sekä löydetty mielekkyyttä viikkoon ja päivärytmiin. (mt.)

Kansalaistalon kädentaitoryhmä on avoin ryhmä, johon voi osallistua kuka tahansa toimintaa kaipaava. Ryhmässä ei myöskään lokeroida osallistujia ominaisuuksien ja taitotasojen mukaan. Vaatimuksena toiminnassa on kuitenkin päihitteettömyys. Vaikka ryhmässä käy vakituinen porukka, ei sinne ole muodostunut sisäpiiriä, vaan myös uusien on helppoa tulla mukaan. Käytännössä toiminta on vapaamuotoista ja ihmiset tulevat ja menevät miten haluavat. Vakioporukka tulee yleensä heti alkuun ja he viihtyvät ryhmässä usein loppuun asti. Tärkeää on matala osallistumisen kynnyks ja se, ettei osallistujien tarvitse pelätä sitoutumista mihinkään. Avoin ryhmä asettaa toiminnalle myös joitakin haasteita. Esimerkiksi tekniikkaa vaativia tehtäviä on vaikeampi neuvoa, kun osallistujat tulevat mukaan eri aikaan. Tällöin kuitenkin muut osallistujat voivat neuvoa myöhemmin mukaan tulleita. (mt.)

Ryhmä päättää seuraavan kerran aiheen yleensä yhdessä edellisellä kerralla. Joillakin kerroilla ohjaajan roolin ovat ottaneet halukkaat osallistujat. Ryhmällä on ollut myös pienimuotoista myyntitoimintaa, jossa ei ole kuitenkaan ollut erityistä tavoitetta. Tällöinkin on voitu antaa osallistujille uudenlaista vastuuta toiminnan yhteydessä. Tekemisen ohessa voi olla myös muuta toimintaa. Syksyn aikana ryhmässä esimerkiksi

esiteltiin Kansalaistalon toimintoja ja Joensuun alueen muuta päihteetöntä toimintaa. Tiedonvälityksen kautta raja-aitoja on päästy ylittämään ja toisiin toimintoihin löytäminen sekä niihin tutustuminen on helpottunut. (mt.)

3 RYHMÄTOIMINTA OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

3.1 Ryhmätoiminta

Avoimessa ryhmässä toimintaan saa tulla mukaan kuka vain ja osallistua voi silloin, kun haluaa. Avoimella ryhmällä ei ole selvää alkua ja loppua, vaan ryhmän olemassaolo jatkuu, vaikka osallistujat vaihtuvat. (Kaukkila & Lehtonen 2007, 17.) Kansalaistalon kädentaitoryhmä on avoin ryhmä. Vaikka sama ydinporukka on mukana lähes aina, osallistujissa on myös vaihtuvuutta. Avoimuuden lisäksi kädentaitoryhmää määrittävät käsillä tekemisen tärkeä rooli, toiminnan suuntaaminen erityisesti aikuisille ja useimpia osallistujia yhdistävä jollakin tapaa heikko tai marginaalinen asema.

Samankaltaisessa yhteiskunnallisessa asemassa tai elämäntilanteessa olevien ihmisten ryhmän, jossa kokemuksia halutaan jakaa yhdessä ja tukea toinen toisiaan, voi määritellä vertaisryhmäksi (Nyman 2006, 51). Vertaisryhmässä toiminta perustuu ihmisten tarpeeseen tulla kohdatuksi omana itsenään sekä voimavarojen lisäämiseen ajatusten ja tunteiden jakamisen kautta (Peitsalo 2008, 21). Kokemusten jakaminen ja vertaistuki eivät välttämättä ole kädentaitoryhmän osallistujille ryhmän näkyvin tarkoitus. Vaikka ryhmäläisillä on usein taustallaan esimerkiksi työttömyyteen tai sairauksiin liittyviä samankaltaisia kokemuksia, ei niiden olemassa olo ole ryhmään osallistumisen edellytys. Tämän vuoksi Kansalaistalon kädentaitoryhmästä ei voi mielestämme suoranaisesti puhua vertaisryhmänä. Ryhmällä on kuitenkin myös vertaistuelista merkitystä osallistujille.

Ilka Haarnin (2010) tekemässä eläkeikäisten osallistumista koskevassa tutkimuksessa selvisi, että toiminnassa koettiin tärkeäksi ja hyväksi asiaksi osallistujien keskinäinen kohtalotoveruus. Tällä tarkoitettiin kokemusta siitä, että samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa mahdollistui omien ajatusten, tuntemusten ja maail-

mankuvien vertailu ja arvioiminen. Yhdistävät kokemukset, myötäeläminen ja toinen toisensa ymmärtäminen olivat tekijöitä, jotka osaltaan lisäsivät yhteenkuuluvuutta toiminta- ja harrasteryhmissä. (Haarni 2010, 138 - 139.) Myös Kansalaistalon käden-taitoryhmä voidaan nähdä harrasteryhmänä, jossa osallistujat voivat kokea kohtalo- toveruutta ja saada myös vertaistukea. Tämä määrittely ei sulje ketään osallistujista ulkopuolelle ja se tukee osaltaan myös toiminnan leimaamattomuuden tavoitetta.

3.2 Osallistuminen ja osallisuus

Osallisuus laajasti ymmärrettynä on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikut- tamista. Tärkeässä roolissa on vastavuoroisuus, jonka edellytyksenä on yhteisön jä- senten huomioonottaminen, aktiivinen mukaan tuleminen, mielipiteiden vaihto sekä tiedonsaanti yhteisöä ja itseä koskevista asioista. (Oranen 2008, 9.) Varsinaiseen osallisuuteen päästään osallistumisen kautta, joka voi tarkoittaa aluksi väliaikaista ja lyhyttä sitoutumista toisten määrittelemään toimintaan. Osallistumisen mielekkyys saattaa innostaa osallistujia lopulta myös toiminnan sisällön ja toimintatapojen suunnitteluun. (Laitinen 2006a, 86, 89.) Opinnäytetyömme yhteydessä käsittelemme osal- lisuutta pitkälti kokemuksellisuutta ja sosiaalisuutta korostaen.

Osallisuutta voidaan kuvata empowerment-käsitteellä. Tällöin osallisuudella tarkoite- taan ensisijaisesti osallisuuden tunnetta, voimaantumista ja valtautumista, joissa yh- distyy pätevyyden tunne ja kompetenssi. Oman roolin merkittäväksi kokemisen tunne ja roolinsa arvostaminen lisäävät varmuutta tuoda omia odotuksia, ajatuksia ja taitoja esille erilaisissa tilanteissa. (Gretschel 2002a, 90 – 91.) Voimaantuminen on ihmises- tä itsestään lähtevä prosessi, jota ei toinen ihminen voi tuottaa tai aiheuttaa. Kuiten- kin toimintaympäristön olosuhteilla, kuten valinnanvapaudella ja turvalliseksi koetulla ilmapiirillä voi olla merkittävä voimaantumista tukeva vaikutus. Voimaantuneen ihmi- sen ominaisuuksista ei voi antaa yleispäteviä määritelmiä, sillä ne ilmenevät eri ihmi- sissä eri tavalla; käyttäytymisenä, taitoina ja uskomuksina. Myös voimaantumisen ominaisuudet voivat vaihdella voimakkuusasteeltaan, ympäristön ja ajankohdan mu- kaan. Zimmermanin (1995) mukaan voimaantumisprosessin myötä ihmiset luovat tai saavat mahdollisuuden kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. (Siitonen 1999, 89, 93.)

Hannulan (1997) mukaan sillä, että ihmisistä tulee oman elämänsä subjekteja ja toimijoita, on tärkeä merkitys osallisuuden määrittelyssä (Gretschel 2002a, 91). Juuri toiminnan subjektina yksilö vaikuttaa ja osallistuu itseään koskeviin asioihin, samalla kantaen vastuun tekemisistään. Osallistuminen on enemmän toimintaa, kun taas osallisuus on tunnetta. (Salmikangas 2002, 97.) Osallisuuteen ja osallistumiseen sisältyy ihmiskuva, joka korostaa aktiivisuutta ja positiivista näkemystä yksilöiden toimijuudesta, vaikutushalusta ja -mahdollisuuksista (Yeung 2002, 86).

Osallisuutta ei kuitenkaan synny aina aivan itsestään vaan tähän on luotava mahdollisuuksia ja tarjottava tukea. Esimerkiksi nuorten osallisuuden toteutumiseksi on tärkeää nuorten ja aikuisten vuorovaikutuksellinen kumppanuussuhde, jossa aikuisilla on motivoijan rooli. Niirasen (1997) mukaan menettelytavat ja toimintamallit, joilla annetaan mahdollisuus ja tilaa vaikuttavalle osallistumiselle, ovat osallistamista. Osallistamisen tavoitteena on kiinnostuksen herättäminen, viestintä, mahdollisuuksien ja osallistumiskanavien avaaminen, tilan tekeminen, osallistumisen valmiuksien parantaminen sekä osallisuuden, kuulemisen ja yhteisöllisyyden kokemusten tukeminen. (Gretschel 2002a, 84, 94, 101.) Osallistumista ja osallisuuden tunteen luomista edistämään tarvitaan osallistamista ja innostamista kaikissa ikäryhmissä ja erityisesti niiden ihmisten parissa, joille osallistumisen ja vaikuttamisen kanavat ovat epäselvät tai vähäiset.

Osallisuushanke Sallin määritelmän mukaan osallisuus on jokaisen ihmisen yksilöllinen kokemus suhteestaan ympäröiviin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Tässä määritelmässä siis korostetaan kokemuksellisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta. (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2011.) Tämän vuoksi myös opinnäytetyössämme yhtenä keskeisenä tavoitteena oli saada esiin nimenomaan kädentaitoryhmän osallistujien omat osallisuus- ja osallistumiskokemukset sekä selvittää toiminnan merkityksiä heidän määrittelyidensä kautta.

3.3 Huono-osaisuus ja osattomuus

Huono-osaisuus on yhteiskunnallinen ilmiö, jota tarkastellaan usein materiaalisen huono-osaisuuden näkökulmasta. Käsite kuitenkin sisältää aineellisen aspektin lisäksi myös kulttuuristen, terveydellisten ja sosiaalisten resurssien puutteet. (Särkelä 2009, 22; Kortteinen & Elovainio 2006, 337.) Huono-osaisuus on elämänlaadun, elinolojen ja elämäntapojen puutteellisuutta, joka usein on yhteydessä sosiaaliseen syrjäytymiseen ja köyhyteen. Se on osattomuutta joistakin yksilön hyvinvointiin oleellisesti kuuluvista tekijöistä ja sen voi määritellä jonkin elämänalueen osallisuusvajeksi tai -vajeiksi. Yleistäen huono-osaisina ryhminä voi nähdä esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, toimeentulotuen saajat, asunnottomat, vammaiset, päihde- tai mielenterveysongelmaiset, koulupudokkaat tai pitkäaikaissairaat. Eriarvoistumisen ja tuloerojen kasvun myötä Suomessa suhteellinen köyhyys on lisääntynyt niin, että tällä hetkellä se koskettaa jopa joka kahdeksatta suomalaista. Huono-osaisuudelle tyypillistä on myös kasautuminen tietyille yksilöille tai perheille. (Särkelä-Kukko 2012.) Monilla Kansalaistalon kävijöillä ja kädentaitoryhmän osallistujilla on taustallaan huono-osaisuuteen viittaavia tekijöitä. Toisilla huono-osaisuus on kasautunut koskettamaan useampia elämän osa-alueita.

Yksittäisten elämänalueiden puutteet, kuten työttömyys tai heikentynyt terveys eivät välttämättä johda suoraan syrjäytymiseen, mutta ne ovat riskitekijöitä (Särkelä 2009, 22). Goffmanin (1963) ja Vuokila-Oikkosen (2002) mukaan esimerkiksi mielenterveysongelmat johtavat usein yksilön leimaantumiseen ja salailuun. Häpeän seurauksena syntyy eristäytymistä, joka rajoittaa mahdollisuuksia sekä sosiaalisilla, yhteiskunnallisilla että työnteon areenoilla. Tällöin häpeä ja huonommuuden kokemus vaikuttavat yksilön elämään itse sairautta enemmän, johtaen aseman heikkenemiseen ja syrjäytymiseen. Helneen (2002) mukaan syrjäytyminen voidaan nähdä sekä prosessina että asemana. Syrjäytymisprosessissa yksilö joko vähitellen tai äkillisenä muutoksena joutuu sivuun sosiaalisista suhteista ja mahdollisuuksista vaikuttaa, tehdä työtä, osallistua kulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan. Syrjäytyneestä asemasta voidaan puhua, kun tämä huono-osaisuus on vakiintunut ja muodostunut pysyväksi olotilaksi. (Laine, Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2010 11 – 13.)

Huono-osaisuuteen voi kuulua osattomaksi jäämisen tunne, johon liittyvät negatiiviset ajatukset yksilöstä itsestään ja omasta elämästä. Kiilakosken (2007) mukaan osattomuuden kokemuksessa on pohjimmiltaan kysymys tunteesta, että on tullut jätetyksi huomiotta. Tähän tuntemukseen voi liittyä vieraantuneisuus itsestä ja ympäristöstä. Samoin syrjäytyminen ja merkityksettömyyden tunne kuuluvat vahvasti osattomuuden kokemusmaailmaan. (Kiilakoski 2007, 12.) Kädentaitoryhmän kaltaisilla matalan kynnyksen toiminnoilla pyritään ehkäisemään osattomuuden tunteita tarjoamalla sisältöä arkeen ja mahdollistamalla osallistujille kuulluksi tuleminen ja sosiaalisten kontaktien syntyminen.

3.4 Sosiaaliset verkostot osana hyvinvointia

Yksilön hyvinvointia voi tarkastella kokonaisuutena, joka kattaa useita osa-alueita. Tärkeitä ovat jokapäiväiseen elämään kuuluvat asiat, kuten fyysinen ja psyykinen terveys, sosiaaliset suhteet, turvallisuus, toimeentulo, työ ja asuminen. Näiden asioiden välille ei voi asettaa tärkeysjärjestystä, sillä niiden merkitys vaihtelee eri ihmisillä ja eri aikoina. (Kautto 2006, 33.) Kun jokin hyvinvoinnin osa-alueista järkkyy, toisten merkitys voi korostua entistä enemmän.

Tutkiessaan työttömien selviytymistä Kortteinen ja Tuomikoski (1998) havaitsivat sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen luottamuksen olevan tärkeimmät tekijät työttömän hyvinvoinnin kannalta. Jos yhteisöllinen ankkuroituminen ja läheiset ihmissuhteet olivat heikkoja ja luottamus muihin ihmisiin vähäistä, riski sairastumiselle ja syrjäytymiskierteeseen ajautumiselle kasvoi. Yhteisöllisesti kiinnittyneet henkilöt liittyivät toimintaansa yhteisöllisen näkökulman ja kokivat tällöin enemmän merkityksellisyyttä. Tällöin motivaatio yrittää eteenpäin ja huolehtia itsestä oli suurempi. (Kortteinen & Elovainio 2006, 333 – 336.)

Sen lisäksi, että sosiaalinen integraatio ja yhteisöihin kuuluminen lisäävät merkityksellisyyden kokemuksia, sosiaaliset verkostot tarjoavat myös tukea elämän haasteisiin. Tuomisen (1994) mukaan ihmissuhteista, joista yksilö saa apua, kannustusta, tietoa ja huolenpitoa, muodostuu sosiaalisen tuen verkosto, joka antaa voimavaroja elämänhallintaan. Hobfoll ja Stokes (1988) ovat todenneet, että näissä suhteissa ko-

rostuu varsinaisen tuen lisäksi myös itse kokemuksen tärkeys: yksilö tuntee tulleen tuetuksi ja autetuksi. (Kotakari & Rusanen 1996, 178.) Kädentaitoryhmässä toiminnan lomassa keskustelu ja kuulumisten vaihtaminen ovat tärkeässä roolissa. Avoimessa ilmapiirissä myös henkilökohtaisista tai vaikeista asioista on lupa puhua ja toisten kuulumisista ollaan kiinnostuneita. Toisten osallistujien lisäksi tuen antajina ovat myös ohjaajat ja Silta-hankkeen Katja Hämäläinen-Puhakka.

Yhdessäolo lisää hyvinvointia myös tuomalla sisältöä ja iloa arkeen. Haarnin (2010) eläkeikäisiä koskevassa tutkimuksessa sosiaaliset verkostot koettiin vapaa-ajan toiminnassa merkityksellisiksi. Sosiaalisuus ja yhdessäolo näyttäytyivät tutkimuksessa tärkeinä ryhmiin ja toimintoihin osallistumisen syinä. Erityisesti löyhien sosiaalisten suhteiden, tuttavuuksien, tärkeys tuli tässä tutkimuksessa näkyvästi esille. Tuttavat olivat ihmisiä, joiden kanssa kohdattiin usein vain yhteisissä toiminnoissa, joissa heidän kanssaan oli mukava jutustella ja viettää aikaa. Tuttavuussuhteiden kautta mahdollistui yhdessäolosta ja sosiaalisuudesta nauttiminen ilman syvempää sitoutumista toisiin ihmisiin ja ne näyttäytyivät eläkeläisten arjessa hyvin merkittävänä tekijöinä. Vapaa-ajan toiminta koettiin siis merkitykselliseksi ennen kaikkea ystävyys- ja vuorovaikutuksen näkökulmasta. (Haarni 2010, 131 – 132.) Yhteisöihin osallistuminen ja vuorovaikutus ovat sekä sosiaalisia ongelmia korjaavia että niitä ehkäiseviä tekijöitä. Kasvotusten kohtaaminen ja yhteistoiminta lisäävät hyvinvointia ja edistävät terveyttä. (Hyväri & Nylund 2010, 29.) Kädentaitoryhmässä mahdollistuu yhdessäolosta nauttiminen ja vertaisten kohtaaminen ilman sitoutumista ryhmään tai toisiin osallistujiin. Ilmapiiri ryhmässä onkin usein iloisen puhelias ja rento. Samalla kuitenkin ryhmätoiminta tarjoaa osallistujille myös paikan löytää tukea ja kiinnittyä yhteisöön tai ottaa enemmän vastuuta toiminnasta.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyön toteutuksen aloitimme haastattelemalla Katja Hämäläinen-Puhakkaa, joka on ollut ryhmän toiminnassa mukana työntekijän roolissa alusta alkaen. Haastattelun sekä osallisuushanke Sallin työntekijöiden Anne Pyykkösen ja Hanna Pieviläisen kanssa käytyjen keskustelujen perusteella teimme suunnitelman toteutusta var-

ten ja saimme aiheemme tarkennettua. Ennen kädentaitoryhmän ohjaamisen aloittamista tutustuimme ryhmään myös olemalla yhteensä kolmella kokoontumiskerralla mukana osallistujan roolissa. Lisäksi aihe tarkentui lähdekirjallisuuden tutustumalla.

Alusta asti oli selvää, että opinnäytetyömme tulee olemaan laadullinen. Tutkinnan kohteina olivat merkitykset ja kokemukset, joita on vaikea mitata määrällisesti. Koska yksi käyttämistämme menetelmistä oli havainnointi, oli valmistauduttava siihen, että tuloksia aiheesta joko saadaan tai sitten ei. Tämän vuoksi halusimme ottaa havaintoja tukemaan myös toiminnallisia tiedonkeruumenetelmiä, joita kohdennettiin havainnoista esiin nousseiden asioiden perusteella.

Toteutuksen pyrimme suunnittelemaan ja tekemään niin, että se vastaisi mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiimme. Osallisuushanke Sallin yhtenä tavoitteena on saada huono-osaisten ihmisten ääni kuuluviin ja tähän pyrittiin myös opinnäytetyömme toteutuksessa. Toiminnan merkityksien ja ryhmäläisten ajatuksien selvittäminen toi Sallille arvokasta tietoa avoimesta ryhmätoiminnasta. Tätä tietoa voi käyttää apuna uudenlaisten toimintojen suunnittelussa. Lisäksi osana toteutusta halusimme konkreettisestikin tuoda kädentaitoryhmää esille tekemällä osana tiedonkeruuta yhteisen kädentaitoryhmän mainoksen. Toteutimme myös Kansalaistalolla ystävänäpäiväkorttitempauksen, jota varten käytimme kaksi kokoontumiskertaa. Näin haluttiin lisätä ryhmän yhteisöllisyyden tuntua sekä saada osallistujat viestimään ryhmästään myös ulospäin.

Vaikka etenimme aineistolähtöisesti, muodostimme kuitenkin aluksi kädentaitoryhmään ja ryhmätoimintaan yleisesti liittyviä hypoteeseja, jotka auttoivat meitä lähtemään liikkeelle tutkimuksen teossa. Ennako-oletuksiamme ryhmän merkityksistä olivat, että toiminnan sosiaalinen puoli on osallistujille tekemistä tärkeämpää ja että ryhmässä käydään, koska se antaa osallistujille sisältöä päivään ja tarjoaa tilaisuuden tuttujen tapaamiseen. Myös kädentaitojen kehittämisen ja tekemisen ilon uskoimme olevan ryhmässä käymisen syitä, mutta niiden merkityksen olevan sosiaalista puolta pienempi. Lisäksi oletimme osallistujien osallistuvan aktiivisesti toiminnan suunnitteluun ja olevan jonkin verran kiinnostuneita myös omien taitojensa jakamisesta ohjaamalla kädentaitoja muille osallistujille. Uskoimme siis osallisuuden ilmevän ryhmässä yhteisöön kuulumisen, vuorovaikutukseen osallistumisen, toiminta-

mahdollisuuksien, toiminnan suunnittelun, yhteisen päätöksenteon ja omien taitojen jakamisen kautta.

Muita tutkimuksen toteutuksen kannalta tärkeitä ennakkotietoja meille olivat ryhmän avoimuus, tekemisen vapaaehtoisuus ja keskusteleva ilmapiiri. Päätelimme, että puheliaan ryhmän ajatusten selvittämiseksi aineiston keräämisen menetelmänä olisi toimivampaa käyttää havainnointia ja keskustelua pelkkien kyselylomakkeiden sijaan. Oletimme ryhmässä tärkeänä pidettävän sen sitomattomuutta ja matalaa kynnystä tulla mukaan. Lisäksi tiesimme, että ryhmässä on sekä vakio-osallistujia että vaihtuvia kävijöitä ja että osallistujat ovat enimmäkseen aikuisia suomalaisia naisia.

4.1 Havainnointi

Opinnäytetyössämme pyrimme havainnoinnin avulla pääsemään käsiksi Kansalaistalon kädentaitoryhmässä syntyviin merkityksiin ja osallisuuden kokemuksiin. Vilkan (2006) mukaan havainnointi on tietoista tarkkailua, joka ei keskity vain asioiden ja ilmiöiden näkemiseen. Sen avulla voidaan selvittää esimerkiksi toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa. Tieteellinen havainnointi on järjestelmällistä, suunniteltua sekä kriittistä, ja havaintoja tarkastellaan suhteessa esitietoon ja teoriaa. Teorian merkitys onkin korostunut havainnointia käytettäessä, sillä se auttaa kiinnittämään huomiota asioihin, jotka saattavat jäädä muuten huomioimatta. Teoria auttaa myös rajaamaan tai suuntaamaan huomiota tiettyihin asioihin havaintojen keräämisen tai yhdistämisen vaiheessa. (Vilka 2006, 5, 11, 37, 79 – 81.)

Havainnoimme kädentaitoryhmän toimintaa yhteensä yhdellätoista kokoontumiskerralla 2.1. – 12.3.2012 välisenä aikana samalla, kun toimimme ryhmässä ohjaajina. Kerroimme ryhmälle havainnoinnista ja opinnäytetyöstä heti aloittaessamme ohjaajina, koska emme halunneet tehdä havainnointia salaa. Pyrimme kuitenkin tekemään havainnoinnista huomaamattoman osan ryhmän toimintaa, jotta se ei vaikuttaisi liikaa ryhmän käyttäytymiseen. Tämän vuoksi emme esimerkiksi äänittäneet tai videokuvanneet ryhmää. Mielestämme onnistuimme tekemään havainnoinnin niin, ettei se häirinnyt osallistujia tai muuttanut tilannetta. Osallistujiin kohdistuvia paineita vähensi myös se, että opinnäytetyömme ei käsittele erityisen arkaluontoisia asioita, eikä ha-

vainnointi keskittynyt yksittäisiin ihmisiin, vaan ryhmässä tapahtuviin vuorovaikutustilanteisiin. Osallistuva havainnointi oli mielestämme sopivin menetelmä Kansalaistalon ja kädentaitoryhmän kaltaisissa ympäristöissä. Jotta ihmisten ajatuksia ja kokemuksia voidaan selvittää, on tultava ihmisten keskelle ja toimittava yhdessä heidän kanssaan. Ulkopuolinen havainnoitsija saattaisi tällaisessa ympäristössä vaikuttaa osallistujiin negatiivisemmin.

Myös Vilkan (2006) mukaan laadullisessa tutkimuksessa havainnoija osallistuu jotenkin tutkimuskohteen toimintaan. Osallistuvassa havainnoinnissa tämä tapahtuu tutkimuskohteen ehdoilla ja yhdessä sen jäsenten kanssa etukäteen sovittuna ajanjaksona. Vapaan havainnoinnin eli tutkittavan kohteen toimintaan mukautuneen osallistuvan havainnoinnin kohteena ovat sosiaalinen vuorovaikutus ja kulttuuriset merkitykset. (mt., 38, 40, 44.) Tutkimuksellisuus näkyy opinnäytetyössämme niin, että pyrimme tuottamaan uutta tietoa, jota voi soveltaa ammattialalla vastaavissa toiminnoissa. Havainnointitavaksi valitsimme vapaan havainnoinnin. Jäsenneily havainnointi olisi vaatinut enemmän luokitteluja, joita on vaikea määrittää osallistuvassa havainnoinnissa. Opinnäytetyöprosessin alussa keräämämme osallisuuteen liittyvä tieto sekä ryhmästä muodostamamme hypoteesit kuitenkin ohjasivat alkuvaiheen havainnointia. Pyrimme silti välttämään liian tarkkoja rajauksia, sillä osallisuus voi näyttäytyä erilaisissa ympäristöissä hyvin eri tavoin. Työn edetessä teimme havainnoille luokittelua pystyäksemme suuntaamaan huomiota paremmin aiheen kannalta olennaisimpiin asioihin.

Havainnoinnin alussa apuna käytimme Katja Hämäläinen-Puhakan haastattelusta esiin nousseista toiminnan merkityksistä koottua listaa, jonka avulla pystyimme ryhmittelemään varsinkin puheenaiheisiin liittyviä havaintoja jo alusta lähtien. Haastattelusta esiin tulleita merkityksiä olivat muun muassa ihmisten tapaaminen, kädentaitojen oppiminen ja mielekkyyden löytäminen päivärytmiin. Havainnoitavat asiat tarkentuivat kokoontumiskertojen kuluessa ja seurattavaksi asioiksi nousivat puheenaiheiden lisäksi roolit, joita osallistujat ottivat toiminnassa, osallistujien aktiivisuuden osoitukset sekä ryhmän yleinen ilmapiiri. Havainnointia tukemaan kirjoitimme havainnointipäiväkirjaa ja teimme puheenaiheista luokitteluiden avulla taulukon. Tämä auttoi meitä nostamaan esille merkittävimpiä teemoja melko laajaksi kasvaneesta aineistosta.

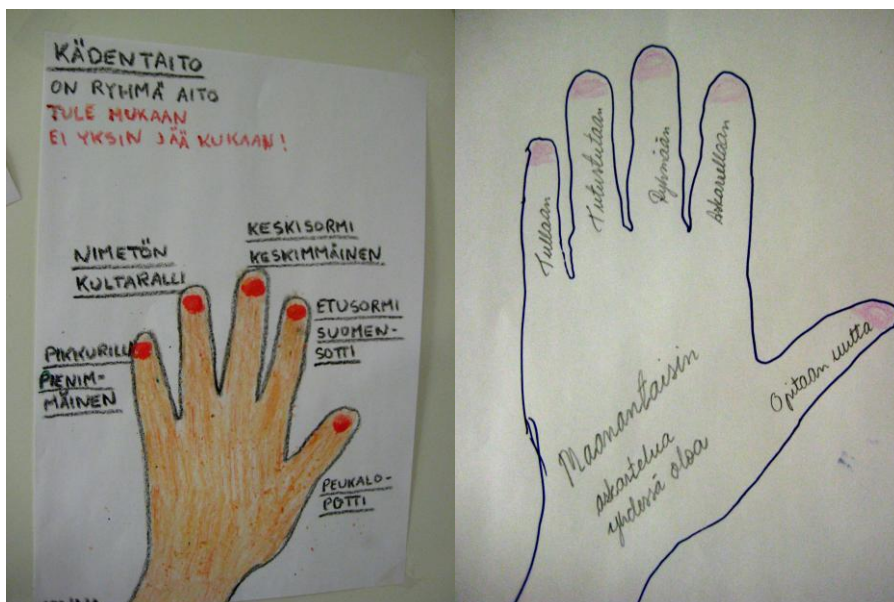
4.2 Toiminnalliset tiedonkeruumenetelmät

Havainnoinnin tueksi ja lisätietoa saadaksemme toteutimme noin joka toisella kokoontumiskerralla pieniä vapaaehtoisia tehtäviä. Nimesimme tehtävät toiminnallisiksi tiedonkeruumenetelmiksi, koska toimintojen tekemiseen pyrimme yhdistämään keskustelun tai käsillä tekemisen. Näillä toiminnoilla pystyimme keräämään kohdistettua tietoa esimerkiksi osallistujien ajatuksista ja rooleista kädentaitoryhmässä. Toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien suunnittelussa sovelsimme opintojen aikana vastaan tulleita menetelmiä (lausealoitukset, väitteet) sekä kehitimme uusia keinoja kerätä tietoa (mainos, roolilaatikko, osallisuusmäärittelyt).

Tavoitteena oli tehdä toiminnallisista tiedonkeruista mahdollisimman yksinkertaisia, helposti lähestyttäviä sekä tutkimuskysymyksiin vastaavia. Vastaanotto niille oli hyvä ja pääsääntöisesti ryhmäläiset osallistuivat mielellään. Joillakin kerroilla keskustelua syntyi siitä, että yleisesti erilaiset lomakkeet koetaan turhauttaviksi ja niiden todellista käyttöä ja hyötyä mietittiin. Osallistujat vaikuttivat luottavan kuitenkin siihen, että heiltä kerätty tieto on meille tärkeää ja että emme teetä heillä lomakkeita ja tehtäviä turhaan.

Ensimmäinen toiminto oli **lausealoitukset** (Liite 1), jolla halusimme selvittää osallistumisen syitä, merkityksiä, toiveita ja rooleja. Erityisen hyvin toiminto antoi vastauksia juuri osallistumismotiiveihin ja aineisto tuki hyvin havainnoista tekemiämme tulkintoja ryhmästä. Lisäksi lausealoitukset synnyttivät yleistä keskustelua monen toiveesta, etteivät ryhmään osallistujat käyttäisi hajusteita, sillä ne aiheuttavat ikäviä oireita joissakin osallistujissa.

Toinen toiminto oli yhteisen **mainoksen** tekeminen kädentaitoryhmästä. Jokainen osallistuja sai haluamallaan tavalla tehdä paperiin kädenjälkensä. Kädenjäljen sisään tai ulkopuolelle pyysimme kirjoittamaan joko sanoja tai lauseita, joilla osallistujat haluavat mainostaa toimintaa muille. Tätä varten olimme tehneet joitakin apukysymyksiä, joita sai halutessaan käyttää (Liite 2). Valmiit kädenjäljet kiinnitettiin kokoontumistilan oveen isoksi mainokseksi (esimerkit kuvissa 1 ja 2). Toiminnon tavoitteena oli selvittää, mitä ryhmäläiset haluavat kertoa ryhmästä ulospäin ja saada osallistujat mukaan toiminnan näkyvyyden lisäämiseen Kansalaistalolla.



Kuvat 1 ja 2: Kädentaitoryhmän mainos

Kolmas toiminto oli **roolilaatikko-tehtävä**, joka keskittyi osallistujien roolien hahmotamiseen. Osallistujat saivat kaksipuolisen lomakkeen, jonka toisella puolella oli erilaisia tekemiseen ja toisella puolella puhumiseen liittyviä rooleja (Liite 3). Kummallakin puolella oli valittavana enintään kolme roolia, jotka osallistuja kokee omaavansa kädentaitoryhmässä, ja enintään kolme roolia, jotka osallistuja haluaisi kädentaitoryhmässä. Tilaa oli myös omille roolivaihtoehdoille ja halutessaan osallistujat saivat kirjoittaa perusteluja ja tarkennuksia valinnoilleen. Roolivaihtoehdot olimme tehneet käyttäen apuna aikaisempien kokoontumiskertojen havaintoja sekä joitakin rooleihin liittyviä lähteitä (esimerkiksi Jyväskylän yliopisto 2012). Tämä tehtävä vaati enemmän selittämistä kuin aikaisemmat toiminnot ja jotkut olivat sanallisista ja kirjallisista selityksistä huolimatta täyttäneet lomakkeet väärin. Kuitenkin myös väärin täytetyt lomakkeet antoivat tärkeää tietoa varsinkin rooleista, joita osallistujat kokevat omaavansa kädentaitoryhmässä. Vastausten perusteella vaikeampaa oli määrittellä rooleja, joita ryhmässä haluttaisiin ottaa tai saada.

Neljäs toiminto oli **osallisuusmäärittely-tehtävä** (Liite 4), jonka tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, miten osallistujat kokevat olevansa osallisia ryhmässä. Tätä varten olimme keränneet eri kirjallisuuslähteistä osallisuutta kuvastavia sanoja. Näistä valitsimme kaksitoista sanaa, joista pyysimme osallistujia ympäröimään omasta mielestä

ryhmän kannalta olennaiset vaihtoehdot. Myös omia sanoja sai halutessaan lisätä. Tämän lisäksi pyysimme, että osallistujat määrittelisivät sanoista tärkeimmät. Toiminnon tarkoituksena oli tehdä mahdollisimman helpoksi osallisuuden määrittely ryhmän näkökulmasta ilman, että osallisuuden moniselitteistä käsitettä tarvitsi selvittää osallistujille. Vastauksia tähän tiedonkeruuseen saimme vain viideltä osallistujalta kahden kerran aikana, sillä moni vakiokävijä oli poissa näitä kerroilta. Onneksi vastaukset tuottivat kuitenkin mielenkiintoista tietoa ryhmäläisten osallisuuden kokemuksista.

Viimeiselle kerralle olimme aikaisempien toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien ja havainnoinnin avulla saadun tiedon perusteella tehneet ryhmään liittyviä **väittämiä** (Liite 5). Tarkoituksena oli antaa osallistujille tietoa siitä, millaisia tuloksia olimme saaneet kasaan. Tämä myös sopi hyvin oman ohjausosuutemme päätökseksi. Lisäksi tällä keinoin meillä oli mahdollisuus saada yleistä keskustelua aikaan ryhmän merkityksestä ja toiminnasta sekä kerätä tietoa siitä olemmeko ryhmäläisten mielestä oikeilla jäljillä tiedonkeruumme kanssa. Halusimme painottaa pääasiassa positiivisia asioita, joka olikin helppoa, sillä ohjauksen ja tiedonkeruun perusteella ryhmästä oli jäänyt meille hyvin positiivinen mielikuva. Pyrimme kuitenkin ottamaan mukaan väitteitä, jotka saattaisivat aiheuttaa myös eriäviä mielipiteitä. Väitteet muotoilimme yleispätevien tulosten muotoon, mutta pyysimme osallistujia miettimään väitteitä omalta kannaltaan. Valitettavasti viimeisellä kerralla moni vakiokävijä oli poissa ja monet osallistujat olivat uusia, joten heillä ei ollut muodostunut vielä selvää kuvaa ryhmästä. Saimme kuitenkin jonkin verran keskustelua aikaan koko ryhmän kesken ja uudet osallistujat saivat kuulla ryhmään liittyvistä toimintamahdollisuuksista.

4.3 Aineiston käsittely

Laadullisen aineiston analysointiin löytyy runsaasti erilaisia analysointitapoja. Usein käytännössä eri analyysitapojen rajat ovat epäselviä ja harvoin pystyy soveltamaan vain yhtä tapaa. Teemoittelussa aineistoista nostetaan esiin tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa ja teemoja. Tyypittelyllä taas aineistoa ryhmitellään etsimällä samankaltaisuuksia, jolloin aineisto esitetään yleensä yhdistettyjen tyyppien avulla. (Eskola & Suoranta 2008, 161,174, 181.) Opinnäytetyössämme analysointi eteni vaiheittaisesti, sillä aineistoja saimme kasaan pikku hiljaa. Koska keräsimme monenlai-

sia aineistoja useilla eri menetelmillä, oli myös perusteltua käyttää useita analysointimenetelmiä.

Analysoimme aineistoa koodauksen, teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Esimerkiksi puheenaihehavainnot kirjasimme jokaisen ohjaukerran jälkeen aihepiirien mukaan jäsenneltyyn taulukkoon. Tämä helpotti selkeän kuvan muodostamista siitä, mistä asioista puhutaan usein. Taulukon avulla muodostimme lopulta tyypittelyn avulla osallistumismotiiveja. Havainnointipäiväkirjasta taas etsimme värikoodauksen avulla muun muassa osallistujien aktiivisuuden osoituksia, joista löytyi viisi erilaista teemaa. Lisäksi osia toiminnallisista tiedonkeruumenetelmistä koodattiin ja teemoiteltiin. Nämä aineistot olivat kuitenkin melko pieniä, joten ne toimivat pääasiassa havainnointeihin liittyvien tulosten vahvistajana tai kyseenalaistajina.

Kvalitatiivisen aineiston käsittelyssä voi käyttää tukena myös kvantifiointia eli aineiston muuttamista määrälliseen muotoon. Se auttaa usein alkuun pääsemistä ja tuntuksen saamista tuloksiin. (mt., 164.) Käytimme kvantifiointia rooleihin liittyvän aineiston analysoinnissa, sillä se oli toimivin tapa päästä kiinni tuloksiin. Kvantifioiduista tuloksista muodostimme taulukon, joka havainnollistaa osallistujien rooleja ryhmässä.

4.3.1 Eettisyys

Tutkimuksessa eettisyyteen on kiinnitettävä huomiota kaikissa tutkimusvaiheissa aina aineiston keruusta sen analysointiin ja tulosten julkaisemiseen. Analyysin ja julkistamisen eettiset kysymykset liittyvät saatujen tietojen käyttöön. Niissä keskeistä on erityisesti tutkittavien anonymiteetin kunnioittaminen ja se, mihin saatuja tietoja käytetään. Samoin eettisyyden kannalta tärkeää on tutkijan rehellisyys ja objektiivisuus. (Eskola & Suoranta 2008, 52, 56.)

Aineiston keräämiseen liittyviä eettisiä periaatteita ovat tutkittavien henkilöiden tietoisuus tutkimuksesta ja heiltä saatu suostumus tutkimuksen tekemiseen. Tutkimuksen teon on siis oltava avointa, eikä esimerkiksi keskustelujen nauhoittaminen salaa ole hyväksyttyä. (mt., 52.) Pyrimme huolehtimaan tutkittavien tietoisuudesta kertomalla oppinäytetyöstämme ja siitä, että havainnoimme ryhmää. Tiedotimme asiasta aloitta-

essamme ohjaajina, jolloin ryhmän suhtautuminen asiaan oli myönteinen. Tämän jälkeen emme tuoneet havainnointia erikseen esille, vaikka osallistujissa olikin jonkin verran vaihtuvuutta. Pyrimme toteuttamaan havainnoinnin mahdollisimman huomaamattomasti.

Koska havainnointi ei kohdistunut keneenkään henkilökohtaisesti, emme nähneet jatkuvaa tiedottamista siitä tarpeellisena. Todennäköisimmin se olisi vain aiheuttanut ylimääräistä jännitystä ja siten haitannut tilanteen luonnollisuutta tai ryhmään osallistumista. Tietenkin toiminnallisia tiedonkeruita toteuttaessamme kerroimme keräävämmme niiden avulla aineistoa opinnäytetyöhömme. Emme halunneet ohjaajan roolimme vaikuttavan niin, että sen takia joku kokisi joutuvansa tahtomattaan osallistumaan tiedonkeruuseen. Tämän vuoksi korostimme aina vastaamisen olevan vapaaehtoista, ja osa ryhmäläisistä jättikin vastaamatta. Mielestämme tutkittaville tiedottaminen ja osallistumisen pakottomuus ovat toteutuneet opinnäytetyössämme hyvin.

Lisäksi osana tutkimuksen avoimuutta sekä tulosten oikeellisuuden varmistusta viimeisenä toiminnallisena tiedonkeruuna esitimme ryhmäläisille väittämiä, joita olimme tehneet saamiemme tulosten perusteella. Osallistujat saivat äänestää, olivatko he väitteiden kanssa samaa mieltä. Tämän jälkeen joistakin aiheista vielä syntyi keskustelua ja näkemyksiä tuotiin esille. Mielestämme tämä vaihe oli hyvä olla mukana, sillä siinä tarjoutui osallistujille mahdollisuus saada äänensä kuuluville ja meille tilaisuus tarkistaa tuloksiamme. Lisäksi halusimme, että osallistujille jäisi selkeä käsitys siitä, mitä ryhmästä on tutkittu ja tunne, että heidän mielipiteistään ollaan kiinnostuneita. Tämä jätti toivottavasti positiivisen yleiskuvan tutkimukseen osallistumisesta ja lisäsi kokemusta omasta subjektiivisesta pelkkänä tutkimuskohteena olemisen sijaan.

Eettisessä arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka tutkija vaikuttaa tutkimusyhteisöön. Tutkijan ei tule aiheuttaa vahinkoa ympäristössään tai loukata tutkittavia henkilöitä. (mt., 52, 56.) Näitä seikkoja pohdimme erityisesti valmistellessamme toiminnallisia tiedonkeruumenetelmiä. Esimerkiksi väittämä-äänestyksessä tietoisesti pehmensimme tai jätimme pois sellaisia tuloksia, joiden esittäminen tai joista syntyvä keskustelu olisi voinut mielestämme loukata joitain osallistujia tai huonontaa ryhmän ilmapiiriä. Emme esimerkiksi halunneet väitteillä korostaa sitä, että suurta osaa ryhmäläisistä mielestämme kuvastaa jonkintasoinen huono-osaisuus ja

että tämän vuoksi ryhmällä on vertaistuellinen merkitys. Tämä valinta vaikutti siten, että osaan tekemistämme tulkinnoista emme ole saaneet ryhmän mielipidettä. Tämä oli kuitenkin mielestämme pienempi paha, kuin sen riskin ottaminen, että osallistujat tai yhteishenki olisivat kärsineet tiedonkeruustamme.

Osa tutkittavien hyvinvoinnista huolehtimista on myös anonymiteetin säilymisestä ja tietojen luottamuksellisuudesta huolehtiminen. Tämä koskee erityisesti kerättyjen tietojen käsittelyä ja julkaisemista. (mt., 56 – 57.) Olemme kiinnittäneet tutkittavien tunnistamattomuuteen huomiota tuloksia kirjoittaessamme. Tämän vuoksi esimerkiksi havainnointipäiväkirjaa ja puheenaihetaulukkoa ei ole lisätty liitteisiin. Lisäksi toiminnallisissa tiedonkeruumenetelmissä vastaaminen tapahtui nimettömänä.

4.3.2 Luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa osallistuvuus on usein keskeisessä roolissa. Kenttätyötä tehdessä tutkijan tarkoituksena on säilyttää tutkittava ilmiö sellaisena kuin se on ja tavoittaa tutkittavien oma näkökulma. Tässä on otettava huomioon objektiivisuus. Tutkija ei siis saa sekoittaa omia uskomuksiaan, asenteitaan tai arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Jos tutkijalla on tuloksiin vaikuttavia omia näkemyksiä, on niistä kerrottava. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä, jolloin liikkeelle voidaan lähteä ilman ennakko-oletuksia tai määritelmiä. Kuitenkin tarkoituksena on aineiston kuvaamisen sijasta rakentaa siitä teoreettisesti kestäviä näkökulmia. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 2008, 16 – 17, 19, 61 – 62.)

Luotettavuuden kannalta tärkeitä huomioonotettavia asioita ovat toistettavuus, siirrettävyys, uskottavuus sekä vahvistettavuus. Toistettavuuden periaatteena on se, että toinen tutkija voi tehdä aineistoista samat tulkinnat. Tällöin on kuvattava tutkimus- ja analysointiprosessi mahdollisimman yksiselitteisesti. Siirrettävyydellä tarkoitetaan tutkimuksen havaintojen soveltamista toiseen toimintaympäristöön tai tapaukseen. Uskottavuus luotettavuuden kriteerinä takaa, että tutkijan käsitteellistykset ja tulkinnat vastaavat tutkittavien käsityksiä. Vahvistettavuus taas tarkoittaa sitä, että tehdyt tul-

kinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. (mt., 68, 211 – 212, 216.) Opinnäytetyötä tehdessämme luimme osallisuudesta monista lähteistä. Ne käsittelivät pääasiassa lasten ja nuorten osallisuutta, sillä aikuisten osallisuudesta on tehty huomattavasti vähemmän tutkimusta. Näitä lähteitä on kuitenkin voinut melko toimivasti soveltaa myös aikuisryhmään.

Luotettavuutta lisätäksemme olemme pyrkineet kuvaamaan tutkimusprosessin tarkasti ja totuudenmukaisesti. Prosessin kuvauksen vuoksi tutkimus on periaatteessa siirrettävissä myös toisiin vastaaviin ryhmiin, joita tutkiessa voisi saada mielenkiintoista vertailuaineistoa. Suunnitelman jatkuva päivittäminen tarpeen mukaan ja aineiston keruuseen käytettyjen menetelmien tarkka pohdinta auttoivat meitä löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Aineistoa kerättiin kattavasti erilaisilla menetelmillä ja havainnointikertoja kertyi niin monta, että aineisto alkoi toistaa itseään eli kylläytyi. Myös aineiston analysoinnissa pyrimme systemaattisuuteen ja löytämään aineistosta perustelut oletuksille ja tuloksille. Tutkimusaineiston julkaiseminen esimerkiksi osana liitteitä mahdollistaisi paremmin opinnäytetyön toistettavuuden arvioimisen. Emme kuitenkaan ole lisänneet keräämiämme aineistoja liitteisiin, sillä mielestämme se vaarantaisi tutkittavien anonymiteetin säilymisen.

Triangulaatiolla tarkoitetaan sitä, että samassa tutkimuksessa käytetään useampia erilaisia aineistoja, teorioita ja/tai menetelmiä, tai että samaa kohdetta tutkii useampi tutkija. Triangulaation avulla tutkimukseen saadaan mukaan useampi näkökulma, mikä lisää sen kattavuutta. Tämän vuoksi tutkimuksesta saadaan myös luotettavampi. Menetelmätriangulaatiossa tutkimusta tehdään eri aineistohankinta- ja tutkimusmenetelmillä. (mt., 68, 70.) Opinnäytetyössämme voidaan puhua menetelmätriangulaatiosta. Käytimme toteutuksessa erilaisia menetelmiä, jotta tietoa saataisiin enemmän ja jotta kerätyt aineistot täydentäisivät toisiaan. Havainnointia tapahtui jokaisella kokoontumiskerralla, mutta emme halunneet jäädä vain omien tulkintojemme varaan. Varmistaaksemme, että osallistujien ääni saatiin kuuluviin, keräsimme tietoa myös toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien avulla. Olimme toivoneet, että menetelmien yhteydessä olisi syntynyt myös yhteistä keskustelua kulloinkin käsiteltäviin teemoihin liittyen. Tämä olisi syventänyt kerättyä aineistoa ja lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Huomasimme kuitenkin nopeasti, että kädentaitoryhmän kaltaisessa avoimessa

ryhmässä tällaisten keskustelujen toteuttaminen ei ollut helppoa ja että se olisi vienyt liikaa aikaa ryhmän varsinaiselta toiminnalta.

Havainnoiteja tehdessä on hyvä muistaa oman toiminnan kriittinen tarkastelu. Koska kyseessä on vuorovaikutustilanne, virhetulkintoja voi tehdä helposti. (Vilka 2006, 16.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on usein keskeinen tutkimusväline, jolloin tutkija itse on pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Tämän vuoksi luotettavuuden arviointi tulee koskea koko tutkimusprosessia. Havainnointia sisältävän tutkimuksen objektiivisuus voidaan varmistaa käyttämällä useampaa havainnoitsijaa. (mt., 210, 214.) Opinnäytetyömme luotettavuutta lisää se, että tutkimusta teki kaksi opiskelijaa. Luotettavuuden lisäksi tämä auttoi meitä myös pääsemään syvemmälle havainnoinnissa ja tarkastelemaan havaintoja eri näkökulmista.

Havainnoidessa on mahdollista, että tutkija vaikuttaa suoraan tilanteisiin, mikä heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Varsinkin havainnoitsijan ollessa samalla aktiivinen osa ryhmää ohjaajan roolissa, voi olla vaarana, että hän vie keskusteluja liikaa haluamaansa suuntaan. Tätä pyrimme tietoisesti välttämään muulloin paitsi toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien yhteydessä. Pyrimme kyseenalaistamaan ja tarkastelemaan kriittisesti omia tulkintojamme ja tuloksia sekä etsimään syitä esimerkiksi sille, miksi tiedonkeruumenetelmien avulla saamamme vastaukset olivat pääpainotteisesti niin positiivisia. Aikuiset osallistujat kuitenkin uskalsivat ainakin osin olla myös kriittisiä ryhmää kohtaan. Tämä tuli esille joissakin toiminnallisista tiedonkeruuta saamissamme vastauksissa.

4.3.3 Haasteet

Opinnäytetyömme luotettavuutta mahdollisesti vaarantavina tekijöinä pidämme erityisesti tiedonkeruun haasteita. Suuri osa aineistosta on kerätty havainnoimalla osallistujia ohjauksen ohessa. Koska ryhmä oli ajoittain suuri ja keskustelu eri puolilla ryhmätilaa vilkasta, meidän ei ole ollut mahdollista havaita kaikkia tapahtumia ja puheenaiheita. Lisäksi se, että olimme samaan aikaan ohjaajina, vei resursseja havainnoinnilta. Olimme aloittaessamme myös kokemattomia havainnoijia, mikä asetti omat haasteensa. Ensimmäisillä kerroilla havainnoinnin fokuksen rajaaminen ja olennaisen

poimiminen ei ollut helppoa. Tähän vaikutti myös tutkimuskysymysten tarkentumattomuus. Aiheen rajautuessa ja havainnointikertojen lisääntyessä huomion kohdentaminen kuitenkin helpottui.

Myös toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien kautta kerätyssä aineistossa oli omat riskinsä. Väärinkäsitykset ja virheelliset tulkinnat ovat mahdollisia. Voi olla, että antamamme ohjeet olivat epäselviä, jolloin osallistujat ovat vastanneet eri kysymykseen kuin mikä meillä on ollut mielessä. Samoin on mahdollista, että olemme tehneet väärää tulkintoja saadusta aineistosta. Esimerkiksi käsitteiden merkitykset arki- ja tieteellisessä kielessä voivat hieman erota toisistaan, jolloin on vaarana, että tutkija ja tutkittava käyttävät samaa sanaa kuvaamaan eri asiaa. Olemme parhaamme mukaan pyrkineet välttämään tällaiset virheet kiinnittämällä huomiota sanavalintoihin ja selvittämällä kysymyksiä tarvittaessa.

Kaksoisroolin ottaminen sekä ohjaajina että tutkijoina voi vaikuttaa myös kykyymme tarkastella aineistoa puolueettomasti. Toisaalta ryhmän lähelle pääseminen mahdollisti eri tavalla perspektiivin saamisen ja tiedon syventämisen. Toisaalta taas ulkopuolinen havainnoija voisi huomata sellaisia asioita, joita ohjaajana ei tiedosta. Koska itseään ei voi tarkkailla ulkoapäin, vuorovaikutustilanteet ja niistä tehdyt havainnot ovat väistämättä värittyneitä. Oman persoonan vaikutusta tilanteeseen on hankalaa tiedostaa ja arvioida sisältä käsin.

Analysointivaiheessa myös sinänsä hyvänä pidetty asia, aineiston laajuus ja monipuolisuus, toi meille hieman haasteita. Erityyppisten aineistojen yhdistäminen jonkinlaiseksi kokonaiskuvaksi ja punaisen langan löytäminen vei jonkin verran aikaa. Haasteellisuutta analyysin alkuvaiheessa lisäsi myös se, että aineistot vastasivat osittain samoihin asioihin, vaikka olivatkin kohdennukseltaan erilaisia. Useiden tiedonkeruumenetelmien käyttö oli mielestämme kuitenkin perusteltua. Toiminnallisten tiedonkeruiden käyttäminen varmisti osallistujien oman äänen esiin saamisen. Havainnoinnin kautta taas varmistimme, että saimme aineistoa riittävästi. Havainnointi ja ohjaajina toimiminen myös mahdollisti kiinteämmän suhteen ryhmään, mikä auttoi tulkintojen teossa. Jaottelun ja hahmottamisen myötä aineiston paljous oli lopulta hyvä asia ja tulokset tukivat toisiaan.

5 OSALLISUUSKOKEMUKSIA JA -HAVAINTOJA KÄDENTAITORYHMÄSTÄ

Tässä luvussa tuomme esille opinnäytetyömme tuloksia. Tulokset on jaettu tutkimuskysymysten kaltaisiin ryhmiin. Luvussa 5.1 esittelemme vastauksia kysymykseen *miksi kädentaitoryhmään osallistutaan ja mitä merkityksiä toiminnalla on osallistujille*. Tulokset on muodostettu puheenaiheita havainnoimalla sekä lausealoitusten vastauksia analysoimalla. Luvussa 5.2 kerromme tuloksista, jotka vastaavat kysymykseen *miten osallisuus koetaan kädentaitoryhmässä*. Erityisen tarkastelun alla ovat kädentaitoryhmän osallistujien omat osallisuusmäärittelyt, eli osallistujien kokemukset osallistumisesta ja osallisuudesta. 5.3 luvun tulokset on muodostettu osallistujien aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta havainnoimalla. Tämä luku vastaa kysymykseen *miten osallisuus näkyy kädentaitoryhmässä* tutkijan näkökulmasta. Tuloksia peilataan Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuuksiin. Luvusta 5.4 löytyy vastauksia kysymykseen *millaisia aktiivisuutta ja osallisuutta tukevia rooleja ryhmässä on*. Tulokset on koottu liitteeseen 6.

Viimeisenä toiminnallisena tiedonkeruumenetelmänä kädentaitoryhmässä olivat muodostamiemme tulosten pohjalta kootut väittämät. Väittämien ja niistä syntyvän keskustelun kautta halusimme kuulla osallistujien mielipiteitä tuloksista, joita olimme saaneet havainnoinnin ja muiden toiminnallisten menetelmien avulla. Koska väittämistä oltiin ryhmässä kanssamme pääasiassa samaa mieltä, ne eivät antaneet meille enää uutta tietoa, vaan lähinnä vahvistivat muilla keinoin saatuja tuloksia. Tämän vuoksi väitteitä ei laajemmin käsitellä tässä luvussa.

5.1 Kädentaitoryhmään osallistumisen motiivit

Erilaisiin toimintoihin osallistutaan monenlaisista syistä. Osallistumishalukkuuden selityksenä voi olla kokonaan tai osittain uuden oppiminen ja itsensä kehittäminen, itsensä hyödylliseksi tai hyväksytyksi tunteminen tai tarve kuulua johonkin. Osallistumalla toimintaan osallistujat saavat jonkinlaisen palkkion. Se voi olla esimerkiksi arvostusta, näkyvyyttä, asiantuntijarooli tai hyödylliset ja kivat tutut. (Laitinen 2006b, 8 – 9.) Usein keskeisellä sijalla ovat kuitenkin sosiaaliset kontaktit sekä yhdessä teke-

misen tapa (Yeung 2002, 78). Edellä mainittuja osallistumismotiiveja voi löytää myös avoimesta ryhmätoiminnasta, jossa toimintaan sitoutumisen aste ei välttämättä ole korkea. Kädentaitoryhmässä tärkeässä roolissa on se, että toiminta on hyvin vapaata ja osallistumisen kynnyks on jatkuvasti matala. Siitä huolimatta se on oiva paikka luoda mahdollisuuksia myös toimintaan sitoutumiselle sekä syvenevälle osallisuuden tunteelle.

Havainnoimme kädentaitoryhmässä osallistujien puheenaiheita ja muodostimme kolme motiivityyppiä, jotka selittävät, miksi kädentaitoryhmään osallistutaan. Osallistumismotiivit voivat olla osittain tiedostettuja ja osittain tiedostamattomia. Eri osallistujilla nämä motiivit tietenkin esiintyvät päällekkäisinä, mutta yleensä jokin näistä kolmesta motiivista on vahvimmin näkyvillä. Jokaista osallistujaa kuitenkin kuvastaa tarve kuulua ryhmään itselle parhaimmaksi koetulla tavalla ja osallistujille sosiaaliset kontaktit vaikuttaisivat olevan ainakin jossain määrin tärkeä syy osallistumiseen.

Kädentaitoryhmään osallistumisen motiivit:

- Tyyppi 1: sosiaalinen (vertais-) tuki
- Tyyppi 2: ryhmän toiminnot
- Tyyppi 3: seurallisuus ja ajanviete.

Toiminnalliset tiedonkeruumenetelmät tukivat puheenaiheista nousseita osallistumisen motiiveja osittain. Lausealoituksia käyttämällä (Liite 1) tärkeimmiksi ryhmään osallistumisen motiiveiksi nousivat sekä sosiaaliseen vuorovaikutukseen että tekemiseen ja oppimiseen liittyvät syyt. Kädentaitomainoksessa (Liite 2) ilmapiiri ja yhdessä olo esiintyivät hieman enemmän kuin kädentaitojen merkitys. Seuraavassa tarkastelemme tuloksia motiivityypeittäin.

Tyyppin 1 mukaiset osallistumismotiivit liittyvät sosiaalisen tuen saamiseen ja antamiseen. Nämä näkyivät varsinkin puheenaiheissa, jotka käsittelivät ryhmäläisten omia sairauksia ja vaivoja, läheisten kuolemia ja toimeentulovaikeuksia. Näistä aiheista keskustelemalla osallistujat saivat muilta ryhmäläisiltä tukea ja pystyivät vaihtamaan keskenään kokemuksia arjen haasteista. Monia osallistujia yhdistää jonkin tasoinen huono-osaisuus ja juuri tällaisessa ryhmässä on tarvetta osallisuuden vahvistamiselle. Erityisesti taloudellinen huono-osaisuus näkyi arkeen liittyvissä useimpia ryhmä-

läisiä yhdistävissä puheenaiheissa, joita olivat esimerkiksi Kela, työttömyys, hintojen nousu ja leipäjonot.

Puheenaiheet osoittivat, että ryhmässä toimeentulo- ja moniin muihin henkilökohtaisiin vaikeuksiin suhtaudutaan avoimesti eikä niitä tarvitse hävetä. Tulkintamme mukaan tämä on seurausta ryhmäläisten vertaisuudesta eli samankaltaisista taustoista ja elämäntilanteista. Ryhmässä näkyi välillä myös se, että osallistujat tiedostavat, millaiseksi heidät ulkopuolisten silmin määritellään, mutta tätäkin kyseenalaistettiin. Vertaisuuden mahdollistamaa keskustelua kuvaavat seuraavat kommentit:

”Oon pitkään ollut ilman miestä, et jos niistä asioista puhutaan, voi tulla surullinen olo”

”Miks monet eivät osallistu tällaseen toimintaan, kun ei kuitenkaan oo välttämättä muuta tekemistä? Tärkeetä ois, että tällanen toiminta jatkuu”

”Työtön ei ole välttämättä syrjäytynyt. Työtönkin voi muuten elää ihan hyvää elämää” (Vapaaehtoistyötä aktiivisesti tekevä osallistuja)

Lisäksi ensimmäiseen tyyppiin kuuluu kannustuksen hakeminen ja antaminen silloin, kun osallistujat osoittavat epävarmuutta omista kädentaidoistaan ja ominaisuuksistaan. Kannustamisen seurauksena osallistujat saivat onnistumisen kokemuksia, jotka jäisivät väliin, jos heitä ei rohkaistaisi yrittämään. Myös muunlaisia itsessä nähtyjä puutteita nousi esille tekemisen lomassa. Monet ihmiset hakivat lisäksi työntekijän (Katja Hämäläinen-Puhakan) tukea ja puheseuraa, ja tarvittaessa pyysivät häntä sivummalle keskustelemaan. Monet näistä työntekijän seuraa etsivistä eivät muuten viettäneet aikaansa ryhmässä tai osallistuneet yleiseen keskusteluun ja heillä paikalle tulon motiivina oli vahvasti työntekijän tuki. Muu ryhmä ja ohjaajat pystyivät rohkaisemaan ja kannustamaan toisia silloin, kun omista taidoista oltiin epävarmoja. Epävarmuuden tunteita tuotiin esille esimerkiksi seuraavasti:

”Hienoja helmiä, mie en ossais”

”Miulla ei kärsivällisyys riitä taitteluun”

”Mie oon niin arka”

Sosiaalinen tuki osallistumismotiivina on kädentaitoryhmässä ehkä vähiten tiedostettu. Lausealoituksissa ei yksikään osallistuja suoraan maininnut osallistuvansa ryhmään sosiaalisen tuen vuoksi tai kokevansa ryhmän tästä syystä tärkeäksi. Tämä kuitenkin oli havaintojemme perusteella selkeästi näkyvillä. Lausealoituksissa keuhuttiin yhteishenkeä ja mukavaa ilmapiiriä, jonka voisi olettaa johtuvan osittain siitä, että osallistujat kokevat olevansa samanhenkisiä. Tällöin myös henkilökohtaisemmista asioista voi keskustella. Tähän liittyen lausealoituksissa kommentoitiin ryhmään osallistumisen syitä näin:

”Siellä on mukava porukka, tapaa uusia ihmisiä, oppii uusia kädentaitoja”

”Voi tutustua uusiin ihmisiin, saadakseni eri näkemyksiä asioihin”

Tyyppi 2 sisältää kädentaitoihin ja varsinaiseen toimintaan liittyviä motiiveja. Niitä kuvastavat puheenaiheet koskivat ideoiden vaihtoa, toisten neuvomista, jatkon suunnittelua ja toiminnan käytännön järjestelyjä, kuten aikataulumuutoksia ja pelisäännöistä sopimista. Osallistujat, jotka keskittyivät enemmän tekemiseen, vaikuttivat joskus häiriintyvän siitä, että osallistujissa oli myös niitä, jotka tulivat vain kahvittelemaan ja juttelemaan. Esimerkiksi tilan vaihtuminen pienemmäksi sai yhden osallistujan kyseenalaistamaan sitä, kuka saa osallistua. Tekemiseen keskittyvät osallistujat myös pyysivät useammin toisia pysymään yhteisessä keskustelun aiheessa ja he osallistuivat järjestelyihin muita enemmän. Ryhmästä onkin monille muodostunut merkittävä ja useat samat osallistujat saapuivat kokoontumisiin melkein joka kerta. Nämä osallistujat havaintojemme perusteella ottivat myös enemmän vastuuta ryhmästä. He ovat ottaneet ryhmän omakseen ja tietävät, että voivat halutessaan vaikuttaa toiminnan sisältöön. Toimintaan liittyviä havaintoja edustavat seuraavat kommentit:

”Kivempi siivota työvälineet yhdessä, on sitten helpompi aloittaa ensi kerralla”

”Ne vei meidän tilan”

Lausealoituksissa ryhmän toiminnot nousivat esille monissa vastauksissa. Oppiminen, uudet ideat, tekeminen ja yhden vastauksen mukaan vaikuttaminen ovat syitä käydä ryhmässä tai ne koetaan ryhmässä tärkeimmäksi asiaksi. Yksi osallistuja toi myös esille, että hän on saanut käyttää kädentaitoryhmän toiminnoissa luovuutta ja

kokenut sen tärkeäksi. Osallistujat olivat kommentoineet syitä osallistua muun muassa näin:

”Haluan nähdä uusia mallija ja miten niitä tehdään”

”Mukava tehdä käsitöitä ja oppia uutta”

”(Tärkeintä ryhmässä on...) yhteishenki (päätetään yhdessä mitä seuraavalla kerralla tehdään)”

Tyypin 3 mukaisesta osallistumisen motiivista kertovat puheenaiheet, jotka ilmentävät ryhmän merkitystä seuran ja ajanvietteen näkökulmasta. Seuran vuoksi ryhmään osallistuvissa oli niitä, jotka tulivat ryhmään selkeästi vain juttelun vuoksi ja myös niitä, jotka askartelivat juttelun lomassa. Seurallisuutta ja ajanvietettä osoittavat puheenaiheet olivat vähemmän henkilökohtaisia ja ne koskettivat ihmisiä enemmän yhteiskunnallisella ja yleisellä tasolla. Nämä aiheet olivat ajankohtaisiin ja mielipideasioihin liittyviä. Esimerkiksi presidentinvaalit ja valtion rahankäyttö olivat usein esillä. Lisäksi monet seuran vuoksi osallistuneet pitivät yllä myös ryhmänsisäistä vitsailua. Nämä osallistujat muodostivat mielestämme kädentaitoryhmän sisällä ryhmän, jonka vuorovaikutukseen kaikki eivät osallistuneet. Tämä puhumiseen keskittyvä ryhmä vaikutti välillä häiritsevän enemmän tekemiseen keskittyviä osallistujia. Seuran ja ajanvietteen vuoksi ryhmään osallistuvien kommentteja ryhmässä olivat esimerkiksi:

”En tee mitään. Ei, kun juttelen”

”Miusta on väärin, että lapsia petkutetaan, että Joulupukki on olemassa”

”Eihän Suomessa voi olla presidenttiä, joka on homo, vihreä ja vielä sivarikin”

Myös lausealoituksissa seuran ja yleisen keskustelun merkitys ryhmään osallistumisen motiivina nousi usein esille. Yleisen keskustelun mahdollistumiseen vaikuttavat varmasti kädentaitoryhmän hyvä yhteishenki ja ilmapiiri. Esimerkiksi seuraavat kommentit osoittavat seuran ja ajanvietteen merkitystä osallistumishalukkuuteen:

”Toivoisin, että jaettaisiin näkemyksiä ja kokemuksia menemättä henkilökohtaisuuksiin”

”On mukava pistäytyä, ei muuta tekemistä”

5.2 Aikuisten osallisuuskokemukset kädentaitoryhmässä

Yksi tapa tarkastella osallisuutta on jakaa se yhteiskunta-, yhteisö- ja yksilötason osallisuuteen. Yhteiskunnan tason osallisuudella tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa ympäristöönsä. Tässä näkökulmassa korostuu aktiivinen toiminta ja pyrkimys muutokseen ja se on lähellä aktiivisen kansalaisuuden ja kansalaisosallistumisen käsitteitä. Yhteisötasolla osallisuus taas syntyy yhteisen toiminnan kautta. Osallisuus yhteisössä on jaettuja voimavaroja, luottamusta ja sosiaalisia verkostoja. Olennaista on paitsi yksilön kokemus kuulumisesta yhteisöön myös mahdollisuus kuulluksi tulemiseen, yhteiseen päätöksentekoon osallistumiseen ja aktiiviseen toimijuuteen yhteisön sisällä ja osana sitä. Yhteisöllinen osallisuus käsitteenä on hyvin lähellä sosiaalisen pääoman käsitettä. Yksilötason osallisuudessa kyse on yksilön omasta elämänhallinnasta. Se on uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja kykenemistä toimintaan. Lähtökohtana yksilön osallisuuden tukemisessa on voimavarojen löytäminen, toimintamahdollisuuksien vahvistaminen ja omatoimisuuteen kannustaminen. (Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 63 – 67.)

Halusimme ottaa osallisuuden eri tasot mukaan tuloksiimme, sillä niiden tiedostaminen auttaa myös havaitsemaan, tunnistamaan ja tukemaan erilaista osallisuutta. Osallisuuden eri tasot olivat nähtävissä kädentaitoryhmässä, mutta osallisuuskokemukset painottuivat enimmäkseen yksilö- ja yhteisötason osallisuuteen. Yhteiskunnallista osallisuutta esiintyi ryhmässä lähinnä yhteiskunnallisia asioita koskevien keskustelujen kautta. Joidenkin osallistujien puheista selvisi myös heidän aktiivisuutensa muissa toimintaympäristöissä kuin Kansalaistalolla ja muutamalla osallistujalla on aktiivista taustaa Kansalaistalon ylläpitäjäjärjestön Soroppi ry:n toiminnassa. Tämä yhteiskunnallinen osallisuus ei kuitenkaan ole suoranaisesti kädentaitoryhmään liittyvää.

Osallisuudesta kirjoittaessa tulisi ehdottomasti ottaa huomioon osallisten itsensä kuvaukset siitä, miten he kokivat osallisuutensa (Gretschel 2002b, 9). Tämän vuoksi opinnäytetyössämme etsimme osallistujien vastauksia siitä, millaista osallisuutta Kansalaistalon kädentaitoryhmästä löytyy ja millaisia merkityksiä toiminnalla on. Osallisuuskokemuksia selvitimme erityisesti osallisuusmäärittelytehtävän (Liite 4)

avulla. Saimme siihen vastauksia vain viideltä ihmiseltä, vaikka keräsimme tietoa kahdella kerralla. Tämä johtui siitä, että molemmilla kerroilla paikalla oli tavallista vähemmän kävijöitä. Osallisuusmäärittelytehtävän tuloksia tukivat myös havainnot ja osallistujien kuvailut ryhmän ilmapiiristä ja yhteishengestä, osallistumisen syistä sekä aktiivisesta toiminnasta ryhmän hyväksi. Seuraavaksi esittelemme tuloksia, jotka valottavat osallistujien kokemuksia osallistumisesta ja osallisuudesta kädentaitoryhmässä. Tuloksia on peilattu myös edellä esiteltyihin osallisuuden tasoihin.

Osallistujilla oli valittavana kaksitoista osallisuuteen liittyvää sanaa, joista tärkeimpiä tuli kuvailla kädentaitoryhmään liittyen. Neljä osallistujaa viidestä oli valinnut sanoista tärkeimmiksi tasavertaisuuden, vapauden valita ja kuulluksi tulemisen. Vähiten valittuja (2/5) vaihtoehtoja olivat yhteisöllisyys ja hyvinvointi. Loput vaihtoehdot oli valittu kolmesti. Koska vastauksia oli melko vähän, ei niiden laskeminen tuottanut kovinkaan suuria eroja ja tuloksia. Mielenkiintoisempia olivatkin osallistujien tekemät määrittelyt itselleen tärkeimmistä vaihtoehdoista. Näissä määrittelyissä yhteisöllisyyden merkitys tuli selkeästi esille, vaikka sanan oli valinnut tärkeäksi ryhmän kannalta vain kaksi osallistujaa. Mahdollisesti yhteisöllisyys saattoi olla vaikeasti ymmärrettävä termi ja sen vuoksi sitä ei oltu valittu useammin. Osallisuus- ja osallistumiskokemukset jaoin osallistujien omien määritelmien perusteella seuraaviin ryhmiin:

- Yksilötason voimaantumiskokemukset
- Ryhmään kuuluminen ja voimavarojen jakaminen
- Vaikuttaminen
- Osallistaminen

Yksilötason osallisuus näkyi osallistujien kokemuksissa **voimaantumisena**. Toiminta tarjosi rohkaistumista, kehittymistä, itsensä toteuttamista ja ilmaisua, kuulluksi tulemistä sekä osallistumista omien voimavarojen mukaan. Ryhmässä yksi vastaaja oli kokenut tehneensä monia asioita, joiden ei aiemmin uskonut onnistuvan ja omien taitojen kehittymisen mainitsi useampi vastaaja. Sen lisäksi, että ryhmään voi jokainen osallistua omien voimavarojensa mukaan, yksi osallistuja kertoi myös saavansa voimavaroja ryhmästä jo pelkästään tulemalla mukaan ja osallistumalla. Osallisuus- ja osallistumiskokemusten tarjoamista henkilökohtaisista hyödyistä kertoivat esimerkiksi seuraavat kommentit:

”(Kehittyminen) Mahdollisuus kehittyä omana itsenään.”

”(Itseilmaisuus, taidot) Olen saanut ilmaista itseäni. Taidot ovat kehittyneen ja tietoa ja neuvoja olen saanut.”

Ryhmään kuuluminen on jo itsessään tärkeää, mutta myös siksi, että osallistujat voivat antaa oman tietonsa, taitonsa ja kokemuksensa toisten käyttöön. Näiden määrittelyiden mukaan osallisuus oli toisten kuuntelemista ja vuorovaikutusta, yhteishenkeä ja yhteenkuuluvuutta, toisten tukemista sekä tasavertaisuutta. Kuulluksi tulemisen lisäksi osa vastaajista kertoi kokevansa tärkeäksi sen, että he voivat myös kuunnella toisia. Erilaisten näkemysten ja kokemusten vaihtoa oli kuvailtu kolmessa vastauksessa. Toisten hyvinvoinnista halutaan pitää huolta ja ryhmä koettiin tasavertaiseksi melkein kaikkien vastaajien osalta. Näiden asioiden merkityksellisyys osallistujien kokemuksissa kertoo yhteisötason osallisuudesta ryhmässä. Ryhmään kuulumiseen ja voimavarojen jakamiseen liittyviä kommentteja olivat esimerkiksi seuraavat:

”(Voimavarat) Mahdollisuus jakaa voimavaroja ja kokemuksia eri näkökulmista”.

”(Kuulluksi tuleminen) Mahdollisuus kuunnella ja tulla kuulluksi.”

”(Yhteisöllisyys) Mukava kuulua omana itsenään samanlaiseen porukkaan.”

”(Tasavertaisuus) Kaikki ovat olleet ryhmässä tasavertaisia. Se on hyvä/mukava asia.”

Osallisuus on myös **vaikuttamista** toiminnan sisältöön eli vapautta valita osallistumisen tasonsa, päätöstentekoa sekä lupaa olla oma itsensä. Toiminnan sisältöön koettiin voitavan vaikuttaa henkilökohtaisesti, mitä pidettiin hyvänä asiana. Yksi osallistujista mainitsi tärkeäksi nimenomaan päätösten tekemisen yhdessä. Avoin ryhmä mahdollistaa vapauden valita osallistumisen tasonsa ja tämän koki tärkeäksi neljä vastaajaa. Tämä koski sitä, että osallistujat voivat valita mitä haluavat tehdä ja että ryhmään voi osallistua myös ajallisesti sen verran kuin haluaa ja pystyy. Mahdollisuus osallistua itselle mieluisimmilla tavoilla ja vaikuttaa ryhmään ilmentävät sekä yksilö- että yhteisötason osallisuutta. Vaikuttaminen ja valinnan vapaus näkyivät erityisesti näistä kommentteista:

”(Vapaus valita) *Voi valita mitä tekee ja millä ajalla*”.

”(Vaikuttaminen) *Sai tehdä ehdotuksia mitä tehdään*.”

”(Vapaus valita) *Sai tehdä siis valita mitä haluaa tehdä, oli siis vaihtoehtoja*.”

Joistakin vastauksista mielestämme nousi myös esiin **osallistamisen** merkitys ryhmätoiminnassa. Osallistaminen on mahdollistamista ja rohkaisua, joita tarvitaan, että kaikkien halukkaiden osallistuminen ja osallisuus voivat toteutua ryhmässä. Kaksi vastaajaa nosti vastauksissaan tärkeinä asioina esille, että ohjaajat ovat kuunnelleet ehdotuksia ja rohkaisseet tekemisessä:

”(Rohkaisu) *Ohjaajat rohkaisevat tekemään uusia erilaisia töitä*”.

”(Kuulluksi tuleminen) *Ohjaajat kuuntelivat hyvin ehdotuksia ym.*”

Voimaantumiseen liittyy henkilökohtainen ja sosiaalinen näkökulma. Toimintaympäristö voi vaikuttaa voimaantumiseen esimerkiksi valinnanvapauden, ilmapiirin, arvostuksen ja turvallisuuden tarjoajana. Toimintaympäristö voi toimia myös motivoivana tahona, sillä motivaatioon liittyy itsensä motivoimisen lisäksi myös toisen ja/tai ryhmän motivointi. (Siitonen 1999, 97.) Hart (1997) muistuttaa, että toiminnoissa on korostettava valinnan mahdollisuutta myös siksi, että taidoistaan ja kyvyistään riippumatta yksilöillä on oikeus itse määritellä tavat ja tasot, joilla he osallistuvat (Gretschel 2002a, 85). On osa osallisuuden ydinajatuksista, että ihmiset saavat itse vaikuttaa omaan osallistumiseen ja osallisuuden asteeseensa. Halun vaikuttaa täytyy tulla ihmisestä itsestään, jotta kokemus muodostuu positiiviseksi. Vain tällä tavalla toimintaan ja vaikuttamiseen todella sitoudutaan. Jotkut kädentaitoryhmän osallistujat tarvitsevat rohkaisua ja motivointia toisia enemmän. Toistaiseksi toiminnan aktiivisuuden ja sitoutumisen tasot ovat sellaiset, etteivät ryhmäläiset vielä ole valmiita ottamaan täyttä vastuuta ryhmän toiminnasta. Uskomme kuitenkin, että vastuuta voidaan ottaa ja antaa pikku hiljaa enemmän ja ajan myötä ryhmä voi kehittyä itsenäisemmäksi. Vastuunottoon liittyvät kokemukset lisääisivät varmasti myös osallistujien osallisuuden ja pystyvyyden tunteita.

5.3 Osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuudet kädentaitoryhmässä

Kaikilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä osallistumisen kentille. Varsinkin heikossa asemassa olevilla ihmisillä osallisuus voi olla heikentynyttä. Toimintoja toteuttaessa ja suunniteltaessa ihminen tulisi nähdä toimijana toimenpiteiden kohteen sijaan. Siltaniemen, Perälahden, Erosen, Londènin ja Peltosalmen (2008) mukaan osallistumiselle on luotava käytännön edellytyksiä, sillä osallistuminen ei ole liitoksissa vain ihmisten omaan aktiivisuuteen tai elämäntilanteeseen. (Särkelä 2009, 40 – 41, 74.) Tämän vuoksi erityisen tärkeitä ovat matalan kynnyksen paikat, joissa osallistuminen ja osallisuus voivat toteutua sillä tasolla, joka osallistujasta itsestä tuntuu parhaalta. Tässä luvussa tarkastelemme tuloksia, jotka kertovat osallistumisen, osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista kädentaitoryhmässä.

Havainnoimme kädentaitoryhmää ohjatessamme erilaisia aktiivisuuden ja omaaloitteisuuden merkkejä osallistujissa. Aktiivisen roolin ottaminen mahdollistaa erityisesti vaikuttamisen ryhmän sisällä. Havainnoista erottelimme seuraavat aktiivisuuden osoitukset:

- Päätösten teko ja ehdottaminen
- Omien/läheisten töiden ja taitojen esille tuonti
- Toiminnan eteenpäin vieminen
- Käytännön järjestelyissä auttaminen
- Toisten osallistujien auttaminen ja neuvominen

Päätösten tekoa ja ehdottamista tapahtui jokaisella kokoontumiskerralla, jolla havainnoimme ryhmää. Päätöksiä tehtiin toimintaan liittyen yhdessä, muutosehdotuksia esimerkiksi aikatauluihin liittyen pohdittiin koko ryhmän kesken. Myös ryhmän toimintaan liittyviä ideoita ja ajatuksia tuotiin esiin ja kehitettiin kokoontumisten aikana. Muun muassa seuraavien kertojen ohjelmaa ja tarvikehankintoja mietittiin yhdessä. Tämä kuitenkin yleensä vaati keskustelun aloittamista ohjaajien tai työntekijöiden taholta. Myös Kansalaistalon muuta toimintaa, kuten toimintapäivän ohjelmaa, suunniteltiin ja ideoitiin joillakin kerroilla.

Useat osallistujat toivat omia taitojaan esille ryhmässä **tuomalla omia töitään näyttile**. Yksi osallistuja, joka ei yleensä ryhmässä halunnut askarrella, toi melkein joka kerta mukanaan töitä, joita hän oli tehnyt kotonaan. Tälle osallistujalle oli selvästi tärkeää saada palautetta töistään, ja se oli hänen tapansa osallistua ja kuulua ryhmään. Jotkut osallistujat toivat mukanaan tai puheissaan esille myös läheistensä töitä, joko siksi, että he olivat läheisistään ylpeitä tai he halusivat tällä tavalla tuoda uuden kädentaitoidean toisten osallistujien tietoon.

Toiminnan eteenpäin viemiseen liittyviä aktiivisuuden osoituksia olivat esimerkiksi aloittamiseen ja päätökseen tekoon patistaminen, ohjaajien kannustus ja rohkaisu, kyseenalaistaminen ja mielipiteiden ilmaisu. Tällaista aktiivisuutta ilmeni tietyillä osallistujilla erityisesti silloin, kun muu ryhmä oli äänekäs ja levoton, eikä ohjaajien asiaa olisi maltettu kuunnella. Joku tekemisestä kiinnostunut osallistuja saattoi tällöin pyytää muita ryhmäläisiä kuuntelemaan ohjeita. Tämän kaltaista aktiivisuutta osoittaneet osallistujat olivat usein myös kiinnostuneita kädentaidoista ja pitivät niitä ryhmän tärkeimpänä asiana.

Auttaminen käytännön järjestelyissä lähti monesti osallistujista itsestään, eikä ohjaajien pyynnöstä. Apua annettiin loppusiivouksessa, raivaamisessa ja järjestelyssä. Toimintaan selvästi enemmän sitoutuneet osallistujat olivat muita aktiivisempia auttajia varsinkin loppusiivouksessa. Joillakin kerroilla osa osallistujista oma-aloitteisesti avusti ohjaajia järjestelyissä ja jotkut huolehtivat askartelun tuloksista ja tarvikkeiden riittävydestä. Auttamista käytännön järjestelyissä tapahtui melkein jokaisella koontumiskerralla. Tämän lisäksi osallistujat auttoivat useilla kerroilla toisia osallistujia **neuvomalla** askarteluun liittyviä vaiheita myöhemmin paikalle tulleille. Katja Hämmäläinen-Puhakan (2011) mukaan jotkut osallistujat ovat myös aikaisemmin ohjanneet toisille joitakin kädentaitoja, mutta meidän ollessamme ohjaajina kukaan ei halunnut ottaa itselleen ohjaajan roolia.

Nigel Thomas (2002) on jakanut osallisuuden ulottuvuudet kuuteen osaan. Thomasin mallin avulla voidaan jäsentää osallisuuden käsitettä käytännön tasolla ja siinä otetaan yksilölliset erot huomioon. Osallisuuden ulottuvuuksia Thomasin mukaan ovat:

- Mahdollisuus valita
- Mahdollisuus saada tietoa

- Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
- Mahdollisuus ilmaista itseään
- Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
- Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin (Oranen 2008, 10 – 11.)

Thomasin teorian lähtökohtana ovat lapset, mutta sitä voi soveltaa myös aikuisryhmään. Koska aikuisilla jo lähtökohtaisesti on enemmän valtaa omaan elämäänsä kuin lapsilla, osallisuuden ulottuvuudet usein toteutuvat ainakin jossain määrin aikuisten elämässä. Kaikki Nigel Thomasin teorian osallisuuden ulottuvuuksista toteutuvat kädentaitoryhmässä ainakin jossain määrin. Thomasin ulottuvuuksilla on myös yhteyksiä tekemiimme aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden jaotteluihin, jotka on esitelty luvun alussa.

Avoin ryhmä mahdollistaa sen, että osallistujat voivat **itse valita** osallistumisen tasonsa tai jättäytyä pois yhteisestä toiminnasta kokonaan. Kädentaitoryhmän avoimuuden taustalla on ajatus myös siitä, että kuka tahansa voi osallistua ja tietoa toiminnasta annetaan kaikille kiinnostuneille. Ryhmässä **jaetaan tietoa** myös muuhun Kansalaistalon ja Joensuun alueen päihteettömään toimintaan liittyen. Opinnäytesyömme yhteydessä mahdollisuus saada tietoa toteutui niin, että pyrimme selkeästi kertomaan tutkimuksestamme ja myös jakamaan viimeisellä ohjauskerrallamme väitteiden muodossa tietoa, jota olimme osallistujista keränneet. **Prosessiin vaikuttamisen** ulottuvuus toteutuu kädentaitoryhmässä niin, että jokainen osallistuja voi ehdottaa ja olla mukana päättämässä mitä ryhmässä tehdään. Myös aktiivisia rooleja, esimerkiksi mahdollisuutta jonkin kädentaidon opettamiseen muille, on tärkeää muistaa tarjota ryhmässä. Yhteisillä tempauksilla kädentaitoryhmäläiset pystyvät myös vaikuttamaan Kansalaistalon ilmapiiriin ja varainhankinnalla varmistamaan ryhmän toiminnan jatkuvuutta.

Kädentaitoryhmässä pyritään siihen, että osallistujilla olisi mahdollisuus **ilmaista itseään** haluamallaan tavalla. Itseilmaisu voi olla luovuuden käyttöä, puhumista tai muuta osallistumista. Itseään voi ilmaista myös tuomalla muualla tekemiään töitä toisten nähtäväksi. **Itseilmaisuun on myös apua ja tukea** tarjolla ryhmässä. Rohkaisijan ja auttajan roolin voi ottaa ryhmässä ohjaajan lisäksi myös muut osallistujat.

Itsensä ilmaisua kädentaitoryhmässä voisi kuvata myös oman äänen kuuluville saamiseksi. Mahdollisuus **itsenäisiin päätöksiin** näkyy ryhmässä niin, että osallistua voi omien voimavarojen, kiinnostuksen, kykyjen sekä oman harkinnan mukaan.

Vaikka kaikki Thomasin teorian mukaiset mahdollisuudet olivat mielestämme tarjolla kädentaitoryhmässä, ei se silti tarkoita, että kaikkiin mahdollisuuksiin olisi tartuttu. Tällaisessa avoimessa ryhmässä osallistumisen ja osallisuuden taso muuttuu syvemmäksi osallistujasta riippuen erilaista tahtia. Toisaalta joillekin saattaa riittää osallistumisen tasoksi pysyvästi pelkkä paikalle tulo, jolla voi kuitenkin olla ihmisen henkilökohtaisesta näkökulmasta erittäin tärkeä merkitys. Havainnoinnin perusteella totesimme, että ohjaaja on ryhmässä tarpeellinen ja sitoutuminen ryhmäläisillä eriasenteista. Kuten jo osallisuuskokemuksia käsittelevässä luvussa (5.2) todettiin, ryhmä on kuitenkin vasta alkutaipaleella, se kehittyy ja sen myötä ehkä myös yhä enemmän vastuuta voi siirtää ryhmäläisille itselleen.

5.4 Roolit kädentaitoryhmässä

Katja Hämäläinen-Puhakka kertoi osallisuuden näkyvän kädentaitoryhmässä niin, että osallistujilta saadaan toimintaideoita ja ylipäätään tehdään sitä, mikä tuntuu hyvältä. Osallistujat ovat myös jakaneet taitojaan jonkin verran. Ryhmässä voi siis ottaa myös erilaisia rooleja halunsa mukaan ja saada sitä kautta uudenlaisia osallisuuden kokemuksia. Työntekijän rooli ryhmässä on luoda puitteet osallisuudelle, vastata toimintaan kohdistuviin toiveisiin ja tuoda ihmisiä yhteen. Työntekijä toimii ryhmässä mahdollistajana sekä tarvittaessa vetäjänä, jos työskentely ei lähde itsestään käyntiin. Kuitenkin työntekijän poissaolosta on toisinaan myös hyötyä ryhmälle, sillä silloin roolit pääsevät vaihtumaan ja jotkut osallistujat saavat tai joutuvat ottamaan vastuullisemman roolin. (Hämäläinen-Puhakka 2011.) Tässä luvussa esittelemme tuloksia, jotka tuovat esiin kädentaitoryhmässä omattuja ja haluttuja rooleja. Rooleihin paneudutaan erityisesti siitä näkökulmasta, miten ne mahdollistavat osallisuuden ja osallistumisen ryhmässä. Aineisto on kerätty roolilaatikoksi kutsumallamme toiminnallisella tiedonkeruumenetelmällä (Liite 3), johon vastaajia oli kymmenen. Vastauksista on muodostettu taulukko 1, joka löytyy tämän luvun lopusta.

Rooleja kehittyy ryhmän vuorovaikutustilanteissa ja ne kuvaavat ryhmän jäsenen käyttäytymistä tai osallistumistapaa. Roolit vaihtelevat usein tilanteesta toiseen ja ne ovat välttämättömiä, jotta ryhmä toimii hyvin. Viralliset roolit ovat ennalta määrättyjä tai yhdessä sovittuja, kuten ohjaajan rooli. Epäviralliset roolit taas muodostuvat ryhmän vuorovaikutuksessa. Epäviralliset roolit voidaan jakaa tehtäväkeskeisiin, suhdekeskeisiin ja yksilökeskeisiin rooleihin. Tehtäväkeskeisten roolien tarkoitus on auttaa ryhmää saavuttamaan tavoitteensa. Suhdekeskeiset roolit vaikuttavat ryhmän jäsenten välisiin suhteisiin ja ilmapiiriin. Yksilökeskeiset roolit eivät palvele ryhmän perustehtävää, vaan yksilön omia tavoitteita. (Jyväskylän yliopisto 2012.) Löysimme kädentaitoryhmästä havainnoimalla erilaisia rooleja, jotka voidaan jakaa edellä mainitun jaottelun mukaisesti.

Havaintojen perusteella **tehtäväkeskeisiä rooleja** ryhmässä olivat muun muassa ehdottaja, työskentelyssä ohjaajia auttava (esimerkiksi toisia neuvova), tiedottaja, kriittinen, asioiden liikkeellepanija ja järjestelyihin osallistuva. Vastausten perusteella kolme osallistujaa kertoi omaavansa suoraan puhujan/kriittisen roolin. Tämä kuvastaa sitä, että osa kokee ryhmässä olevan helppoa sanoa epämiellyttävistäkin asioista. Ideoiden esille tuojia ja ehdottajia koki olevansa viisi osallistujaa. Positiivista oli huomata, että kaksi osallistujaa haluaisi ottaa avuliaan ja järjestelyihin osallistuvan roolin. Kolme osallistujaa koki olevansa ryhmässä avuliaita.

Suhdekeskeisiä rooleja kädentaitoryhmässä olivat sovittelija, ryhmähengenluoja, hauskuuttaja, positiivinen, keskustelun aloittaja, kuuntelija, puhelias ja rohkaisija. Osallistujien vastauksista ilmeni, että useat kokivat olevansa ryhmässä positiivisia (6/10) ja puheliaita (4/10). Ryhmähengenluoja koki olevansa kaksi ja neljä haluaisi olla tällainen. Kaksi osallistujaa haluaisi olla ja neljä koki olevansa ryhmässä rohkaisija. Myös sovittelijan roolin koki omaavansa kolme osallistujaa eli erimielisyyksien esiintyessä löytyy osallistujia, jotka pyrkivät löytämään kompromisseja. Kaikilla näillä rooleilla voi olettaa olevan positiivista vaikutusta ryhmän vuorovaikutussuhteisiin ja ilmapiiriin.

Yksilökeskeisiä rooleja taas olivat hiljainen, omien töiden esittelijä, luova, tekemiseen tai puhumiseen keskittyvä sekä jutustelija, joka ei askartele. Tekemiseen keskittyvän ja luovan roolin kertoi omaavansa kuusi osallistujaa. Yhteensä viisi osallistujaa

joko koki olevansa tai halusi olla ryhmässä hiljainen tai kuuntelija. Tämä saattaa kertoa tietoisesta valinnasta olla hiljaa, keskittyä tekemiseen tai muiden kuuntelemiseen tai siitä, että jostain syystä ryhmässä on joutunut hiljaisen rooliin haluamattaan.

Roolivaihtoehtoista kukaan osallistuja ei ollut valinnut omaavansa tai haluavansa puhumiseen keskittyvää roolia. Tämä todennäköisesti tarkoittaa, että tekemisen mahdollisuus on ryhmässä suurimmalle osalle osallistujista jossain mielessä tärkeää, vaikkei tähän mahdollisuuteen aina tartuttaisikaan. Muita harvimmin valittuja roolivaihtoehtoja olivat jutustelija, hauskuuttaja, keskustelun vetäjä/aloittaja, ohjaaja/vetäjä, taidoistaan epävarma sekä omien töiden esittelijä. Oli ilahduttavaa kuitenkin huomata, että edes yksi osallistuja haluaisi jollakin tavalla ottaa ohjaajan tai vetäjän roolin. Se, ettei joitakin rooleja ole valittu, ei kuitenkaan tarkoita, että niitä ei omataisi tai haluttaisi. Niitä ei vain ehkä koeta niin tärkeiksi kuin toisia rooleja.

Osallisuuden kannalta erityisen mielenkiintoisia rooleja ovat ne, jotka kertovat aktiivisuudesta ja oma-aloitteisuudesta ryhmässä. Nämä roolit osoittavat sen, ettei toiminta ole pelkästään ohjaajien ja työntekijöiden käsissä. Tämä tulee myös esille luvun 5.3 aktiivisuus- ja oma-aloitteisuuskuvauksissa. Osallistujat haluavat vaikuttaa omalla tavallaan toimintaan, vaikkei se välttämättä olekaan täysin tiedostettua. Rohkaisijana toimii tai haluaisi toimia yhteensä kuusi osallistujaa ja ryhmähengenluojina sama määrä. Sen voi tulkita kertovan siitä, että ryhmästä ja sen ilmapiiristä halutaan pitää huolta. Tällaisille osallistujille voi olla merkityksellistä vaikuttaa positiivisesti ryhmässä. Myös toiminnan sujuvuudesta ja jatkuvuudesta huolehtivia voi tulkita olevan melko paljon, sillä osallistujista löytyi sovittelijoita (3/10), ideoiden esille tuojia/ehdottajia (5/10), asioiden liikkeellepanijoita (2/10) sekä avuliaita/järjestelyihin osallistuvia (3/10).

Se, millaisia rooleja osallistujat haluaisivat ryhmässä, saattaa antaa osviittaa siitä, millaisia henkilökohtaisia tarpeita ryhmän toiminnassa haluttaisiin täyttää. Jotkut rohkaisijan tai avuliaan roolin halunneet osallistujat voisivat saada ryhmässä positiivisen kokemuksen siitä, että he ovat tuoneet hyvää mieltä toisille tai voineet vaikuttaa ryhmän toiminnan sujuvuuteen. Mielenkiintoista olisi tietää, miksi haluttuja rooleja ei olla otettu vai eikö niitä ole saatu yrityksestä huolimatta. Tässä merkityksellistä voi olla rohkaisu ja mahdollistaminen ohjaajan puolelta. Erilaisia aktiivisen toimijan rooleja

tulisi myös muistaa tarjota kaikille osallistujille kokoontumiskerroilla ja tukea osallistujia tarpeen mukaan. Yksinkertaisimmillaan tämä voi tarkoittaa ideointiin innostamista tai avun pyytämistä jossakin käytännön järjestelyssä. Mutta, kuten käyttämässämme osallisuuden määrittelyissä on todettu, halu vaikuttaa ja tunne osallisuudesta lähtevät ihmisistä itsestään, eikä osallistujaa pidä painostaa aktiiviseen rooliin vastoin tämän omaa halua.

Ryhmämenetelmiä käytetään myös ryhmäterapiassa, sillä ryhmä antaa mahdollisuuden ikään kuin katsoa itseään useammasta peilistä sekä tulla esiin tai jäädä taustalle (Seegercrantz 2009, 85). Keskisuudessa ryhmässä voi kehittyä uutta ajattelua ja ymmärrystä, joka luo mielekkäitä yhteyksiä henkilökohtaisen, sosiaalisen ja poliittisen välillä. Keskisuuri ryhmä, jota voidaan kutsua myös yhteisöryhmäksi, on vielä riittävän pieni ja turvallinen, jotta jokainen voi saada äänensä kuuluviin. (Kähönen 2009, 63 - 64.) Vaikka kädentaitoryhmä ei olekaan terapiaryhmä, pätevät yllä olevat kuvaukset sen toimintaan. Ryhmä tarjoaa mahdollisuuden ottaa sellaisiakin rooleja, joita osallistujilla ei muutoin välttämättä ole. Ohjaajan on tärkeää osata antaa tilaa roolien kokeilulle ja aktiivisuudelle, jolloin osallistamistaidoilla on merkitystä. Ohjaajan kyky tunnistaa ryhmäläisissä halu ja potentiaali aktiivisuuteen ja reagointi siihen kannustavasti, ovat tärkeitä erilaisten roolien ja aktiivisen osallistumisen mahdollistamisessa. Ohjaajan ja työntekijän lisäksi myös ryhmän ilmapiirillä ja vuorovaikutussuhteilla on merkitystä siinä, millaisia rooleja voidaan tai uskalletaan ryhmässä ottaa. Havaintojemme ja osallistujilta saamiemme vastausten perusteella kädentaitoryhmässä on tarjolla osallistumisen ja osallisuuden mahdollistavia rooleja, joihin monet osallistajat myös kokoontumiskerroilla tarttuvat.

Taulukko 1: Osallistumisen roolit kädentaitoryhmässä

Osallistumisen roolit 06.02.2012

O = rooli, jonka osallistuja kokee omaavansa kädentaitoryhmässä

H = rooli, jonka osallistuja haluaisi kädentaitoryhmässä

Puhumiseen liittyvät osallistumisen roolit

Rooli	Osallistujat										yhteensä	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Puhelias	O.	..	O.	..	O.	O.	O4	H-
Hiljainen/Kuuntelija	.H	O.	O.	.H	..	O.*2	O3	H2
Jutustelija, ei askartele	O.	O1	H-
Hauskuuttaja	..	*1	O.	O1	H-
Positiivinen	..	.H	O.	O.	..	O.*3	O.	O.	O.	..	O6	H1
Keskustelun vetäjä/aloittaja	O.	O1	H-
Ryhmähengenluoja	..	.H	.H	.H	..	O.*4	..	.H	O.	..	O2	H4
Tiedottaja	O.	..	O.	..	O.	.H	O3	H1
Suoraanpuhujia/Kriittinen	O.	O.	O.	..	O3	H-
Sovittelija	..	.H	O.	O.	O.	O3	H1

Tekemiseen liittyvät osallistumisen roolit

Rooli	Osallistujat										yhteensä	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Luova	O.	.H	O.	..	O.	O.*5	..	O.	O.	..	O6	H1
Tekemiseen keskittyvä	..	O.	O.	O.	O.	O.	O.	..	O6	H-
Puhumiseen keskittyvä	O-	H-
Ideoiden esilletuoja/Ehdottaja	..	.H	O.	O.*6	O.	..	O.	O.	O5	H1
Ohjaaja/VetäjäH	O-	H1
Rohkaisija	O.	.H	.H	O.	..	O.*7	O.	O4	H2
Asioiden liikkeellepanija	..	.H	O.	O.	..	O2	H1
Avulias/Osallistuu järjestelyihinH	.H	O.	..	O.	O.	O3	H2
Omien töiden esittelijä	O.	O.	..	O2	H-
Sivustaseuraaja	O.	O.	O.	O3	H-
Taidoistaan epävarma	..	O.	O1	H-

Kirjoitetut kommentit

*1 Ei tarvita

*2 Kuuntelee, mutta osaa puhuakin

*3 Etsii asioista positiiviset asiat!

*4 Luo uusia ideoita

*5 Luo asioista eri käyttötapoja

*6 Ehdottaa uusia asioita!

*7 Rohkaisee jatkamaan eteenpäin!

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Osallisuus paljastuu osallistujien tunteista, tiedoista ja tarinoista. Tämä tarkoittaa sitä, että osallisuus tapahtuu voimaantuneen yksilön tunnetasolla. (Fjölt 2000, 20.) Voimaantumisprosessissa yksilön äänen kuuluminen on keskeistä. Se vaatii toimivaa yhteisöä, luottamuksellista yhteistoimintaa ja tasa-arvoisia osallistumisen mahdollisuuksia. (Siitonen 1999, 86.) Mielestämme oli tärkeää, että opinnäytetyössämme näkyivät ja kuuluivat osallistujien omat kokemukset ja ajatukset. Tämä lähtökohta oli

myös osallisuushanke Sallin toiveena opinnäytetyön suhteen. Kansalaistalo toimintaympäristönä mahdollisti keskittymisen erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten osallisuuden tutkimiseen. Mielestämme saimmekin osallistujien äänen hyvin kuuluviin, vaikka osallisuus aiheena oli haastava lähtökohta tutkimuksen tekemiselle.

Palaamme nyt johdannossa esittelemiimme tutkimuskysymyksiin. Kokoamme tiivistetyt vastaukset tutkimuskysymyksiin yhdistellen opinnäytetyössämme saatuja tuloksia:

Miksi kädentaitoryhmään osallistutaan ja mitä merkityksiä toiminnalla osallistujille on? Tähän tutkimuskysymykseen vastaa pääasiassa luku 5.1. Osallistumisen motiivit liittyvät toiminnan sosiaaliseen vertaistukeen, varsinaisen toiminnan sisältöihin sekä ajanvietteeseen ja seurallisuuteen. Toiminnan sosiaalinen puoli nousi havainnoissamme tärkeimmäksi osallistujia yhdistäväksi osallistumismotiiviksi. Ryhmään osallistutaan erilaisista syistä, ja ne vaikuttavat siihen, millä tavalla ryhmä koetaan merkitykselliseksi.

Miten osallisuus koetaan? Luku 5.2 kertoo kädentaitoryhmäläisten osallisuuskokemuksista. Osallisuutta koetaan kädentaitoryhmässä yksilö- ja yhteisötasolla. Osallistujien kuvailujen mukaan osallisuutta koetaan voimaantumisenä, ryhmään kuulumisenä ja siinä vaikuttamisena. Osallistujat saavat itse valita tapansa osallistua omat voimavarat, kiinnostukset ja kyvyt huomioon ottaen. Lisäksi myös osallistamisen merkitys osallisuuskokemusten syntymisessä tuli tuloksissa esille.

Miten osallisuus näkyy? Osallisuus näkyi ryhmässä yksilö- ja yhteisötasolla myös havaintojemme perusteella. Luvussa 5.3 esittelemme tähän tutkimuskysymykseen vastaavia tuloksia laajemmin. Osallisuus näkyy osallistujien aktiivisuutena ja omaaloitteisuutena eli päätöksentekona, omien töiden ja taitojen esille tuomisena, toiminnan eteenpäin viemisenä, auttamisena käytännön järjestelyissä ja toisten neuvomisena. Kädentaitoryhmässä pyritään ottamaan huomioon osallistujien lähtökohdat ja tavoitteet osallisuudelle asetetaan sen mukaan.

Millaisia aktiivisuutta ja osallisuutta tukevia rooleja ryhmässä on? Osallisuuteen liittyviin rooleihin paneudutaan luvussa 5.4. Roolit tarjoavat erilaisia tapoja osallistua ja olla osallisena ryhmässä. Erityisesti tehtävä- ja suhdekeskeiset roolit vievät toimin-

taa eteenpäin. Roolien ottamiseen vaikuttavat ohjaajien osallistamistaitojen lisäksi ryhmän sisäiset vuorovaikutussuhteet, ilmapiiri sekä ryhmän avoimuus.

Osallistava toiminta tukee yksilön hyvinvointia erityisesti vuorovaikutussuhteiden mahdollistajana. Tämä osoittaa kädentaitoryhmän kaltaisten toimintojen olevan tärkeitä väyliä heikossa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnin lisäämisessä. Tutkimuskysymyksiin vastauksia etsiessämme huomasimme, että eri menetelmillä saaduista tuloksista nousi toistuvasti esille seuraavat neljä asiaa, jotka ovat merkittäviä huono-osaisten aikuisten osallisuutta ja osallistumista edistävän toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa:

- Toiminnan sosiaalinen puoli on ryhmässä tekemistä tärkeämmässä roolissa
- Valinnan vapaus mahdollistaa osallistujille sopivien osallistumisen ja osallisuuden tasojen löytymisen
- Toimintaympäristö ja siinä toimivien ihmisten lähtökohdat on huomioitava toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa
- Osallistamisella voi olla tärkeä merkitys osallisuus- ja osallistumiskokemusten syntymisessä

Toiminnan **sosiaalisen puolen** merkitys osallisuutta lisäävänä tekijänä nousi tuloksista toistuvasti esiin. Tässä juuri ryhmän vertaisuus näyttäytyy oleellisena asiana, sillä jaetuista kokemuksista saadaan uusia näkökulmia ja voimavaroja arjessa jakamiseen. Tasavertainen asema osallistujien kesken sekä kuulluksi tuleminen ovat myös erityisen tärkeitä osallistujille. Yhdessäolo, tuttujen tapaaminen ja kuulumisten vaihtaminen on monille osallistujille päivän kohokohta. Sosiaalinen vuorovaikutus, kohtaaminen ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset ovat kulmakiviä, joiden varaan arjen hyvinvointi ja merkityksellisyys rakentuvat. Tukea näille tuloksille löytyy myös muista aiheista käsiteltyistä tutkimuksista. Esimerkiksi Haarnin (2010) tutkimuksessa merkitykselliseksi asiaksi eläkeikäisten vapaa-ajantoiminnassa nousivat tuttavuus-suhteet. Ne vastasivat osallistujien yhdessäolon ja vuorovaikutuksen tarpeisiin vaatimatta heiltä kuitenkaan syvempää sitoutumista. (Haarni 2010, 131 – 132.) Yhteisöihin osallistuminen ja vuorovaikutus sekä ennaltaehkäisevät sosiaalisten ongelmien syntymistä että auttavat korjaamaan niitä lisäten näin merkittävästi yksilöiden hyvinvointia. Yhteisöihin kuuluminen on yhteiskunnassa elämisen perusta ja Hautamäen

(2005) mukaan sen kautta mahdollistuu paitsi vuorovaikutus myös merkitysten ja identiteetin rakentuminen. (Hyväri & Nylund 2010, 29, 32 – 33.)

Toinen aineistossa usein toistuva osallisuutta ja osallistumista tukeva asia oli **vapaus valita** toiminnan piirissä. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että osallistujat voivat valita milloin ja kuinka pitkäksi aikaan toimintaan tullaan mukaan sekä miten he haluavat osallistua. Valinnan vapaus pitää sisällään myös vaikuttamisen mahdollisuudet itselle hyväksi havaituilla tavoilla ryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Aktiivisuus, vaikutusmahdollisuudet, toimijuus sekä kyvykyys vaikuttaa tapahtumien kulkuun voivat muodostua tärkeiksi osallisuuskokemuksiksi. Kädentaitoryhmä on osallistujille kanava toteuttaa itselle tärkeitä asioita, vaikuttaa toiminnan sisällä sekä löytää mielekkyyttä arkeen.

Luomalla ihmisille foorumeita ja kohtaamispaikkoja, joissa sosiaalisten suhteiden ylläpito ja vertaisten kohtaaminen mahdollistuvat, edistetään tärkeällä tavalla yhteisöllistä osallisuutta. Vertion (2002) mukaan juuri matalan kynnyksen kohtaamispaikat ovat arvokkaita osallisuuden ja tasa-arvon mahdollistajia (Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 66.) **Toimintaympäristön huomioon ottamisen** tärkeys, kun osallisuuteen ja osallistumiseen liittyviä tavoitteita asetetaan, nousi myös esille tuloksissa. Hyvinkin pienet asiat voivat olla tärkeitä osallisuus- ja osallistumiskokemuksia osallistujille, joilla ei muilla toiminnan areenoilla ole tasavertaisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa.

Osallisuuden edistämässä ei aina ole tarpeen asettaa tavoitteita yhteiskunnallisen vaikuttamisen tai kokonaisvaltaisen voimaantumisen kaltaisista lähtökohdista. Huono-osaisten osallisuudessa ylöspäin lähdetään kiipeämään matalalta ja pienin askelein. Kädentaitoryhmässä ei ensisijaisesti pyritä osallisuuteen ja vaikuttamiseen niinkään yhteiskunnallisella, vaan yksilö- ja yhteisötasolla. Kansalaistalo ja kädentaitoryhmä ovat toimintaympäristöjä, joissa on tarjolla eritasoisia osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksia ihmisten omat lähtökohdat ja voimavarat huomioon ottaen. Juuri tällainen matalan kynnyksen toiminta, kohtaamisen ja sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistaminen, on tärkeää arjen osallisuuden edistämässä. Ryhmätoiminnan merkityksen lisäksi myös Kansalaistalon tärkeys useimmille osallistujille oli nähtävissä.

Neljäntenä toistuvana asiana näkyi **osallistamisen** merkitys. Osallistumiseen liittyviä mahdollisuuksia ei välttämättä tunnisteta, ellei niitä selkeästi tarjota osallistujille ja rohkaista eteenpäin. Kädentaitoryhmässä, kuten myös muussa Kansalaistalon toiminnassa, on hyvä kuitenkin huomioida, että ihmisten taustat ja ajatukset omista lähtökohdistaan vaihtelevat suuresti. Toimintaan osallistumisen syyt ja toisaalta myös toiminnassa syntyvät merkitykset vaihtelevat. Samalla tavalla myös ulkopuolelta tulevan osallistumiseen ja osallisuuteen tukemisen tarve on jokaisella osallistujalla erilainen. Ohjaajien lisäksi myös toiset osallistujat voivat toimia osallistajina ja innostajina luomalla hyväksyvän ilmapiirin, jossa toisia kannustetaan.

Nämä neljä selkeästi esiin nousutta asiaa vastaavat hyvin tutkimusprosessin alussa asettamiimme hypoteeseja (kts. Luku 4). Osallistujien aktiivisuus ja oma-aloitteisuus toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa ei ollut aivan niin suurta, kuin olimme ennalta ajatelleet. Mahdollisuus toimintaan vaikuttamiseen ja yhdessä päättämiseen oli kuitenkin tärkeää myös niille osallistujille, jotka käyttivät mahdollisuuttaan vähemmän aktiivisesti. Toimintamahdollisuudet lisäävät ryhmän yhteishengen, tasa-arvon ja kuulluksi tulemisen kokemuksia.

Huono-osaisilla kynnys osallistua saattaa olla varsin korkea. Poutasen (2000) mukaan osallistumisen vaikeus saattaa johtua mahdollisuuksien puuttumisen lisäksi siitä, ettei osallistumismahdollisuuksia arvosteta tai omiin vaikuttamismahdollisuuksiin ei uskota. Osallistuminen ja vaikuttaminen tulisikin tehdä kaikille väestöryhmille mielekkääksi. Oman mielipiteen julkituomisen kannattavuuteen ja tärkeäksi kokemiseen tulisi panostaa ja siihen kannattaisi rohkaista ihmisiä. (Särkelä 2009, 73.) Osallisuutta ja osallistumista tutkittaessa on otettava huomioon myös se, kuka toimii määrittelijänä. Liittyykö osallisuuteen aina valta ja vaikuttaminen? Positiivisimmillaan osallisuus on sitä, että ihmiset voivat osallistua itselleen mielekkäillä tavoilla ja kuulua ryhmään halutessaan vain tunne- eikä niinkään toiminnan tasolla. (Yeung 2002, 87.)

Opinnäytetyössämme pääsimme tarkastelemaan osallisuutta paitsi aikuisten myös erityisesti huono-osaisuuden näkökulmasta. Kohdennettua toimintaa ohjatessa on kuitenkin hyvä välillä kyseenalaistaa sitä, ovatko ainakaan kaikki osallistujat huono-osaisia vai tuleeko määritelmä ainoastaan ulkoapäin. Keskustelu osallistujien kanssa,

ja erityisesti erään osallistujan pohdinta siitä, että työttömyydestä huolimatta ihminen voi olla tyytyväinen elämäänsä, sai meidät pohtimaan omaa tapaamme ajatella osallistujista. Mietimme, olemmeko huomaamattamme antaneet heille ajatuksissamme huono-osaisen ja syrjäytyneen leiman, vaikka he eivät itse koe kuuluvansa tällaiseen ryhmään. On tärkeää huomioida, että osallisuudessa ulkopuolelta annettua määriteltyä keskeisempää on yksilön oma kokemus osallisuudesta: tunne mukana olost, kuulumisesta, arvokkuudesta, toimijuudesta, pystyvyydestä sekä vaikuttamisesta.

7 LOPUKSI

Opinnäytetyön tekeminen antoi meille mahdollisuuden kehittyä tutkimuksen tekijöinä ja havainnoijina. Mielestämme tekemämme menetelmävalinnat tukivat aiheen tutkimista. Kiinnostusta myös ryhmä- tai yksilöhaastatteluiden tekemiseen olisi ollut. Toesimme kuitenkin nopeasti, että ryhmähaastattelu olisi ollut liian haastava ainakin, jos koko ryhmä olisi ollut paikalla, sillä suuressa ryhmässä ihmisten edestakaisin liikkuminen toi kokoontumiskertoihin rauhattomuutta. Lopulta haastatteluista luovuttiin kokonaan, sillä aineistoa oli kertynyt riittävästi muilla menetelmillä.

Saimme opinnäytetyön aikana myös kartutettua omaa ohjauskokemustamme ja kohdasimme eri-ikäisiä ja taustoiltaan erilaisia osallistujia. Uutta meille oli ohjaajan roolin omaksuminen avoimessa ryhmässä. Sen mukanaan tuomat haasteet, kuten osallistujamäärien vaihtelu eri kerroilla ja toiminnan aikanakin, olivat hyviä oppimiskokemuksia. Tilanteen elävyyteen reagoiminen, toimintojen ohjaaminen ja ryhmän havainnoiminen samaan aikaan vaati ohjaajana keskittymistä ja joustavuutta. Myös kaikkien osallistujien tasapuolinen huomioiminen toiminnan aikana oli välillä hankalaa, vaikka pyrimme siihen, että kaikkien kanssa tulisi juteltua edes vähän jokaisella kerralla.

Jos aikaa ja resursseja olisi ollut enemmän, tutkimuksen laajentaminen ja syventäminen olisi ollut mielenkiintoista. Esimerkiksi ryhmäläisten roolien ja avoimen ryhmän ryhmädynamiikan tarkastelu, tai käsillä tekemisen ja luovuuden käytön merkitykseen keskittyminen olisi voinut tuoda näkyviin erilaisia kiinnostavia tuloksia. Samoin sitä,

tuoko aika mukanaan osallistujien näkyvämpää aktiivisuutta, sitoutumista ja toiminnan itsenäistymistä, olisi ollut mielenkiintoista seurata kauemminkin.

Toivomme, että opinnäytetyöstämme näkyy aito innostuksemme ja kiinnostuksemme aihetta kohtaan, sillä kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekeminen oli meille kummallekin antoisa kokemus. Yhteistyö onnistui niin parina kuin myös oSallisuushanke Sallin suuntaan. Omasta mielestämme onnistuimme vastaamaan Sallilta tulleisiin toiveisiin ja uskomme, että tuloksista on hyötyä jatkossa erilaisten avointen ryhmätoimintojen suunnittelussa sekä osallisuuden arvioinnissa. Erityisesti saimme oSallisuushanke Sallilta kiitosta toiminnallisista tiedonkeruumenetelmistä, joita voi käyttää myös jatkossa apuna osallisuus- ja osallistumiskokemusten selvittämisessä. oSallisuushanke Sallin kommentit opinnäytetyöstämme löytyvät liitteestä 7.

Yhtenä neljästä yhteisöpedagogin kompetensseista on yhteisöllinen osaaminen, jolla tarkoitetaan erityisesti osallistavien keinojen käyttöä ja hallintaa yhteisöjen kanssa toimiessa. Yhteisöpedagogi voi toimia erilaisissa yhteisöissä kehittäjänä, innostajana, osallistajana, vaikuttajana ja mahdollistajana. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011, 19, 21.) Osallisuuden käsitteen hallinta ja osallistamisen taito ovat siis yhteisöpedagogin erittäin keskeistä osaamisaluetta. Opinnäytetyötä tehdessä oma käsityksemme nimenomaan osallisuuden monista tulkintatavoista laajeni. Osallisuus kädentaitoryhmässä näyttäytyi erityisesti sosiaalisten suhteiden tarjoamien mahdollisuuksien kenttänä, jossa vapaus valita osallistumistapansa on tärkeämpää kuin suuriin asioihin vaikuttaminen. Tärkeää on huomioida erityisesti ne ihmiset, joiden lähtökohdat ja kyvyt tuoda omaa ääntään kuuluville ovat tavallista heikkomat. Ajan myötä voi myös kädentaitoryhmästä saada yhä enemmän käyttöön osallistujissa olevaa osallisuuden potentiaalia. Tällaisessa työssä ammattitaitoisen ohjaajan rooli mahdollistajana voi olla merkittävä.

LÄHTEET

- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen (8. painos). Tampere: Osuuskunta Vastapaino.*
- Fjölt, Anu 2000. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? Liikunnan sosiaali-tieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.*
- Gretschel, Anu 2002a. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Terveystieteiden laitos. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.*
- Gretschel, Anu 2002b. Johdanto. Teoksessa Anu Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, Suomen Kuntaliitto, 7 – 10.*
- Haarni, Ilka 2010. Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa. Helsinki: Gaudemus Helsinki University Press.*
- Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011. Opinto-opas 2011 - 2012. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.*
- Hyväri, Susanna & Nylund, Marianne 2010. Yhteisöllisiä työmenetelmiä syrjäytymisen voittamisessa. Teoksessa Laine, Terhi, Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi. 29 – 47.*
- Hämäläinen-Puhakka, Katja 2011. Haastattelu 19.12.2011. Joensuu: Kansalaistalo.*
- Jyväskylän yliopisto 2012. Roolit. Epävirallisia rooleja. Viitattu 13.3.2012.
<http://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/prosessi/roolit.html>*
- Kansalaistalo 2012. Kansalaistalo pähkinänkuoressa. Viitattu 19.3.2012.*
- Kaukkila, Veli & Lehtonen, Elisa 2007. Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.*

- Kautto, Mikko 2006. *Suomalaisten hyvinvointi uuden kyselytutkimuksen valossa*. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 19 – 34.
- Kiilakoski, Tomi 2007. *Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina*. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.): *Lasten ja nuorten kunta*. Nuorisotutkimusverkosto. Hakapaino Oy, 8 – 12.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko 2006. *Miten auttaa huono-osaisia?* Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 329 – 344.
- Kotakari, Ulla & Rusanen Timo 1996. *Mihin kansalaiset turvautuvat*. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.) *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino, 177 – 189.
- Kähönen, Kari 2009. *Keskisuuret ja suuret ryhmät*. Teoksessa Lindroos, Heidi & Segercrantz, Ulrika (toim.) *Yksilöksi ryhmässä*. Helsinki: Palmenia. 63 – 77.
- Laine, Terhi, Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010. *Mitä on syrjäytymisen vastainen työ?* Teoksessa Laine, Terhi, Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi. 9 - 25.
- Laitinen, Hanna 2006a. *Osallistumisen merkitykset ja mahdollisuudet järjestötoiminnassa*. Teoksessa Hanna Laitinen (toim.) *Tule mukaan. Osallistumisen edellytyksiä järjestötyössä*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 85 – 97.
- Laitinen, Hanna 2006b. *Vapaaehtoisen osallistumisen syitä ja selityksiä*. Teoksessa Hanna Laitinen (toim.) *Tule mukaan. Osallistumisen edellytyksiä järjestötyössä*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 6 - 19.
- Nyman, Tarja 2006. *Yksilöllinen ja yhteisöllinen voimaantuminen yhteisön kehittämisessä*. Teoksessa Hanna Laitinen (toim.) *Tule mukaan. Osallistumisen edellytyksiä järjestötyössä*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 42 – 57.
- Oranen, Mikko 2008. *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Peitsalo, Peter 2008, *Miesryhmät teoista sanoihin*. Helsinki: Miessakit ry.

Pieviläinen, Hanna & Pyykkönen, Anne 2012. Opinnäytetyöpalaveri 19.3.2012. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 2010. Projektisuunnitelma. Viitattu 12.2.2012. <http://www.jelli.fi/lataukset/2011/04/Salli-hankesuunnitelma1.pdf>

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys 2011. oSallisuushanke Sallin opinnäytetyöaiheiden esittely 19.9.2011. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto.

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry 2012. Viitattu 27.3.2012. <http://www.pksotu.fi/>

Rouvinen-Wilenius, Päivi, Aalto-Kallio, Mervi, Koskinen-Ollonqvist, Pirjo & Nikula, Tuuli 2011. Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Rouvinen-Wilenius, Päivi & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (toim.) Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus. 49 – 76.

Salmikangas, Anna-Katariina 2002. Osallisuutta yhdistysten kautta. Teoksessa Anu Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, Suomen Kuntaliitto, 90 – 106.

Segercrantz, Ulrika 2009. Ryhmäanalyttinen tulkintatyö. Teoksessa Lindroos, Heidi & Segercrantz, Ulrika (toim.) Yksilöksi ryhmässä. Helsinki: Palmenia. 78 – 95.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorin perusteiden hahmottelua. Opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Soroppi ry 2011. Silta-hankkeen toimintasuunnitelma vuodelle 2012. Viitattu 13.2.2012. <http://www.kansalaistalo.fi/wp-content/uploads/2011/08/siltatoimintasuunnitelma2012.pdf>

Särkelä, Mona 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Tarkastelussa päihteidenkäyttäjien, toimeentulotuen saajien, vankien ja asunnottomien osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21271/URN_NBN_fi_jyu-200907071760.pdf

Särkelä-Kukko, Mona 2012. Huono-osaisten osallisuus ja aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet. Power Point-esitys 22.2.2012. Joensuu: Kansalaistalo.

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Yeung, Anne Birgitta 2002. Nuorten osallisuus vapaaehtoistoiminnassa ja seurakunnassa. Teoksessa Anu Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, Suomen Kuntaliitto, 76 – 89.

LIITTEET**LIITE 1: Lausealoitukset****Kädentaitoryhmä 12.1.2012****LAUSEALOITUKSET****Jatka lauseita:**

Käyn kädentaitoryhmässä, koska _____

Kädentaitoryhmässä tärkeintä on _____

Ryhmässä minä _____

Tulevaisuudessa toivoisin ryhmältä _____

LIITE 2: Kädentaitomainos

Kädentaitoryhmä 23.1.2012:

KÄDENTAITOMAINOS

Apukysymykset:

Millä lauseilla/sanoilla mainostaisit toimintaa muille?

Esimerkiksi:

Mitä ryhmässä tehdään?

Miksi olen mukana?

Millainen ryhmän ilmapiiri on?

Mikä ryhmässä on parasta?

Minkä uuden taidon olen oppinut?

Kenelle ryhmän toiminta sopii?

Ryhmäläisten mainokseen kirjoittamia kommentteja:

- Askarrellaan, viihdyn, hyvä, oppii uutta, savityö, ryhmä sopii kaikille
- Hauska, riemukas, toiminta sopii kaikenikäisille, uusia kädentaitoja
- Tule, tutustu, opi, tee, kaunista, Maanantaisin: askartelua, yhdessä oloa, uusia taitoja, meille jokaiselle
- Tule sinänäkin, maanantaisin klo: 11.30-13.30
- Tullaan, tutustutaan, ryhmään, askarrellaan, opitaan uutta, maanantaisin askartelua yhdessä oloa
- Kädentaito, on ryhmä aito. Tule mukaan, ei yksin jää kukaan! Pikkurilli pienimmäinen, nimetön kultaralli, keskisormi keskimmäinen, etusormi suomensotti, peukalopotti
- Ryhmä sopii kaikille, tule oppimaan uusia kädentaitoja

LIITE 3: Roolilaatikko

PUHUMISEEN LIITTYVÄT OSALLISTUMISEN ROOLIT

Kädentaitoryhmä 6.2.2012

Valitse **enintään kolme roolia**, jotka koet kädentaitoryhmässä omaavasi

Valitse **enintään kolme roolia**, jotka haluaisit ottaa kädentaitoryhmässä

Laatikkoon voit halutessasi kirjoittaa tarkennuksia, perusteluita yms.

<p>Puhelias</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Keskustelun vetäjä/aloittaja</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Hiljainen/ kuuntelija</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Ryhmähengen luoja</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Jutustelija, ei askartele</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Tiedottaja (tietoa kädentaidoista, tapahtumista yms)</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Hauskuuttaja</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Suoraanpuhuja/ Kriittinen</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Positiivinen</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Sovittelija</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>

TEKEMISEEN LIITTYVÄT OSALLISTUMISEN ROOLIT

Valitse **enintään kolme** roolia, jotka koet kädentaitoryhmässä omaavasi

Valitse **enintään kolme** roolia, jotka haluaisit ottaa kädentaitoryhmässä

Laatikkoon voit halutessasi kirjoittaa tarkennuksia, perusteluita yms.

<p>Luova</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Asioiden liikkeellepanija</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Tekemiseen keskittyvä</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Avulias/ Osallistuu järjestelyihin</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Puhumiseen keskittyvä</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Omien töiden esittelijä</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Ideoiden esilletuoja/ Ehdottaja</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Sivusta seuraaja</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Ohjaaja/vetäjä</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Taidoistaan epävarma</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Rohkaisija</p> <p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>
<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>	<p>Tämä rooli minulla on___Tämän roolin haluaisin___</p>

LIITE 4: Osallisuusmäärittelyt

Kädentaitoryhmä 27.2.2012 / 5.3.2012

Mitkä seuraavista sanoista kuvaavat mielestäsi kädentaitoryhmää parhaiten? Ympyröi.

Määrittele muutama tärkeimmistä sanoista ryhmän näkökulmasta. Esim. "Ryhmä lisää hyvinvointiani, koska..." tai "Ryhmässä voi vaikuttaa niin, että..."

Vaikuttaminen _____

Tasavertaisuus _____

Erilaisuus _____

Rohkaisu _____

Yhteisöllisyys _____

Vuorovaikutus _____

Vapaus valita _____

Voimavarat _____

Hyvinvointi _____

Itseilmaisu, taidot _____

Kuulluksi tuleminen _____

Kehittyminen _____

Omia sanaehdotuksia ja määrittelyjä voi kirjoittaa paperin toiselle puolelle.

LIITE 5: Väitteet**Kädentaitoryhmä 12.3.2012****VÄITTEET:**

- 1 Jokainen voi osallistua oman jaksamisen ja voimavarojen mukaan
- 2 Ei niinkään tärkeää, mitä tehdään, kunhan tehdään jotain
- 3 Ryhmässä on avoin ja hyväksyvä ilmapiiri
- 4 Ryhmässä voi sanoa suoraan ja olla myös kriittinen
- 5 Tärkeää ryhmässä on, että kuka vaan voi osallistua
- 6 Tärkeää päättää yhdessä toimintaan liittyvistä asioista
- 7 Jotkut osallistujat haluaisivat aktiivisemmän/näkyvämmän roolin
- 8 Ryhmä on osallistujille tärkeä
- 9 Yhteisten tempausten järjestäminen luo yhteishenkeä (lisää merkityksellisyyttä)
- 10 Ryhmässä voi halutessaan tuoda esille myös henkilökohtaisia asioita
- 11 Mielellään neuvotaan ja autetaan muita
- 12 Jotkut ryhmäläiset osallistuvat aktiivisesti järjestelyihin
- 13 Ryhmästä saa rohkaisua uuden oppimiseen ja kokeiluun

LIITE 6: Tulokset pähkinäkuoressa

TULOKSET PÄHKINÄKUUORESSA

Tulokset on esitelty laajemmin luvussa 5.

Miksi kädentaitoryhmään osallistutaan ja mitä merkityksiä toiminnalla osallistujille on?

Jaoimme havaintojen perusteella kädentaitoryhmään osallistumismotiivit tyypeihin, joita myös toiminnalliset tiedonkeruumenetelmät tukivat.

Osallistumismotiivit:

- Tyyppi 1: Sosiaalinen (vertais-)tuki
- Tyyppi 2: Ryhmän toiminnot
- Tyyppi 3: Seurallisuus ja ajanviete

Tarve kuulua ryhmään yhdistää kaikkia tyypejä. Erona on vain tapa osallistua ja olla osa ryhmää. Sitoutuneemmat osallistajat pitivät toimintaa tärkeämpänä ja he olivat mukana vaikuttamassa toimintaan enemmän. Vertaistuki ei näkynyt osallistujien omista osallistumismotiivien määrittelyissä, mutta havaintojen perusteella sillä kuitenkin on tärkeä rooli ryhmän toiminnassa. Vertaistuki on ryhmässä mahdollista, sillä suurinta osaa osallistujista yhdistää jonkin tasoinen huono-osaisuus.

Miten osallisuus koetaan kädentaitoryhmässä?

Kirjallisuuden perusteella osallisuutta voi kokea:

- Yksilötasolla
- Yhteisötasolla
- Yhteiskunnallisella tasolla

(Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 64 – 67.)

Osallisuus ja osallistuminen kädentaitoryhmässä tapahtuvat lähinnä yksilö- ja yhteisötasolla. Osallisuus- ja osallistumiskokemukset jaoimme osallistujien omien määritelmien perusteella seuraaviin ryhmiin:

- Yksilötason voimaantumiskokemukset
- Ryhmään kuuluminen ja voimavarojen jakaminen
- Vaikuttaminen
- Osallistaminen

Miten osallisuus näkyy kädentaitoryhmässä?

Havaintojen perusteella jotkut osallistujat ottivat aktiivisen roolin ryhmässä ja halusivat vaikuttaa toiminnan piirissä, koska he kokevat ryhmän tärkeäksi. Aktiivista osallistumista ja osallisuutta ilmeni ryhmässä seuraavilla tavoilla:

- Päätösten teko ja ehdottaminen
- Omien/läheisten töiden ja taitojen esille tuonti
- Toiminnan eteenpäin vieminen
- Käytännön järjestelyissä auttaminen
- Toisten osallistujien auttaminen ja neuvominen

Thomasin osallisuuden ulottuvuudet näkyvät kädentaitoryhmän toiminnassa. Ulottuvuuksien mukaisia mahdollisuuksia osallistumiseen ja osallisuuteen on tarjolla. Mahdollisuuksiin tartutaan oman halun ja voimavarojen mukaan, mutta osallistamisen merkitys on kuitenkin ryhmässä tärkeää. Osallistaminen näkyy ryhmässä erityisesti mahdollistamisen näkökulmasta.

Thomasin osallisuuden ulottuvuudet:

- Mahdollisuus valita
- Mahdollisuus saada tietoa
- Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
- Mahdollisuus ilmaista itseään
- Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
- Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

(Oranen 2008, 10 – 11.)

Millaisia aktiivisuutta ja osallisuutta tukevia rooleja kädentaitoryhmässä on?

Kädentaitoryhmässä esiintyvät epäviralliset roolit voidaan jakaa seuraavasti:

- Tehtäväkeskeiset roolit
- Suhdekeskeiset roolit
- Yksilökeskeiset roolit

(Jyväskylän yliopisto 2012.)

Erityisesti tehtävä- ja suhdekeskeiset roolit vievät toimintaa eteenpäin ja mahdollistavat myös osallisuus- ja osallistumiskokemusten syntymisen. Vastausten perusteella kädentaitoryhmässä on osallisuutta ja osallistumista mahdollistavia rooleja tarjolla ja niihin myös tartutaan. Osallistujien yleisimmin valitut omat roolit ryhmässä olivat positiivinen, luova ja tekemiseen keskittyvä. Halutuin rooli oli ryhmähengenluoja. Myös työntekijällä on ryhmässä oma roolinsa, joka näkyy erityisesti osallistamisen eli rohkaisun ja mahdollistamisen näkökulmasta.

Tuloksista johdettuja päätelmiä

Tuloksissa toistuivat seuraavat neljä asiaa, jotka ovat merkittäviä huono-osaisten aikuisten osallisuutta ja osallistumista edistävän toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa:

- Toiminnan sosiaalinen puoli on ryhmässä tekemistä tärkeämmässä roolissa
- Valinnan vapaus mahdollistaa osallistujille sopivien osallistumisen ja osallisuuden tasojen löytymisen
- Toimintaympäristö ja siinä toimivien ihmisten lähtökohdat on huomioitava toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa
- Osallistamisella voi olla tärkeä merkitys osallisuus- ja osallistumiskokemusten syntyemisessä

LIITE 7: Tilaajan kommentit työn hyödynnettävyydestä

25.4.2012

oSallisuushanke Sallin (opinnäytetyön tilaaja) lausunto Laura Karttusen ja Suvi Tahvanaisen opinnäytetyöstä

Laura Karttunen ja Suvi Tahvanainen (HUMAK, Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön ko.) ovat tehneet Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen oSallisuushanke Sallin tilaaman opinnäytetyön *Osallisuus aikuisten avoimessa ryhmätoiminnassa*. Karttunen ja Tahvanainen toimivat avoimen kädentaitoryhmän ohjaajina Joensuun Kansalaistalolla tammi-maaliskuussa 2012 keräten samalla aineistoa opinnäytetyötään varten. Kansalaistalo on kolmen järjestön ylläpitämä matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jonka kävijöissä on paljon työikäisiä, eriyistä työelämän ulkopuolella olevia ihmisiä.

Karttunen ja Tahvanaisen opinnäytetyö käsittelee oSallisuushanke Sallin näkökulmasta tärkeää teemaa ja tuo hankkeen käyttöön uutta tietoa osallisuuden rakentumisesta aikuisten avoimessa ryhmätoiminnassa. Opinnäytetyö tuo näkyville ryhmätoiminnan merkityksiä ja motiiveja niihin osallistuville ihmisille. oSallisuushanke Sallin kannalta merkityksellistä on, että Karttunen ja Tahvanaisen opinnäytetyössä ovat ryhmäläisten omat kokemukset keskiössä. Opinnäytetyön tulokset ovat hyödynnettävissä paitsi Kansalaistalon toimintoja kehitettäessä myös koko oSallisuushanke Sallin toiminnassa.

oSallisuushanke Sallin näkökulmasta Karttunen ja Tahvanainen ovat onnistuneet erityisen hyvin toiminnallisten tiedonkeruumenetelmien kehittämisessä sekä osoittaneet työssään niiden toimivuuden. Toiminnalliset tiedonkeruumenetelmät ovat levitettävissä ja sovellettavissa muiden toimintaryhmien suunnitteluun ja toiminnan arviointiin ja niitä tullaan hyödyntämään oSallisuushanke Sallissa.

Yhteistyömme Karttunen ja Tahvanaisen kanssa on ollut erinomaista koko opinnäytetyöprosessin ajan. He ovat toteuttaneet opinnäytetyöprosessin innostuneesti, vastuullisesti ja suunnitelmallisesti. He ovat toimineet hyvässä yhteistyössä Kansalaistalon toimijoiden ja ryhmäläisten kanssa. Myös avoimen ryhmän ohjaamiseen ja havainnointiin liittyviä haasteita (mm. ihmisten vaihtuvuus ryhmässä) Karttunen ja Tahvanainen ovat ratkoneet ammatillisesti.

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys toteuttaa oSallisuushanke Sallia Itä- ja Keski-Suomen Kaste- alueella vuosina 2011-2014 yhteistyössä Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Keski-Suomen sosiaaliturvayhdistysten kanssa. Sallin päämääränä on lisätä heikossa asemassa olevien ihmisten osallisuutta sekä kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä hyvinvointia tukevien palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa.
jelli.fi/osallisuus

Projektipäällikkö Anne Pyykkönen
p. 045 117 9280
anne.pyykkonen@pksotu.fi

Projektikehittäjä Hanna Pieviläinen
p. 045 117 9340
hanna.pievilainen@pksotu.fi